



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Voortgangsrapportage Aanvalsplan Laaggeletterdheid over het jaar 2008

Kuiken, F.

Publication date

2009

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kuiken, F. (2009). *Voortgangsrapportage Aanvalsplan Laaggeletterdheid over het jaar 2008*. CINOP. <http://cinop.brengtlerentotleven.nl/downloads/publicaties/A00520.pdf>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Voortgangsrapportage Aanvalsplan Laaggeletterdheid over het jaar 2008

CINOP, 's-Hertogenbosch

Folkert Kuiken

Colofon

Titel: Voortgangsrapportage Aanvalsplan Laaggeletterdheid over het jaar 2008

Auteur: Folkert Kuiken (Universiteit van Amsterdam) in opdracht van CINOP

Ontwerp omslag: Theo van Leeuwen BNO

Vormgeving: Maurice Hamilton en Evert van de Biezen

Bestelnummer: A00520

Uitgave: CINOP, 's-Hertogenbosch
Mei 2009

© CINOP 2009

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978-90-5003-542-2



Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
Tel: 073-6800800
www.cinop.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1 Doel en opzet van de voortgangsrapportage	3
2 Inperkingen	5
3 Activiteiten die niet direct vanuit het Aanvalsplan worden aangestuurd	7
4 Taalbeleid mbo	13
5 Bedrijven	17
6 Gemeenten en provincies en regionale samenwerking	23
7 Deelname aan lees- en schrijf- (en reken)cursussen	31
8 Werving en toeleiding	37
9 Publiciteit en informatievoorziening	41
10 Bekendheid	45
11 Samenvatting en conclusie	49
12 Bronnen	57

Inleiding

Anderhalf miljoen Nederlanders hebben moeite met lezen en schrijven. Een aantal van hen is daardoor onvoldoende toegerust voor de eisen van de moderne kenniseconomie. Bovendien kan laaggeletterdheid een bron zijn van sociale en economische uitsluiting.

Met het *Aanvalsplan Laaggeletterdheid 2006-2010* (verder *Aanvalsplan*) wil de Nederlandse regering het probleem van laaggeletterdheid in verschillende levensfasen en in verschillende contexten aan te pakken. Het Ministerie van OCW vervult daarbij een belangrijke regierol.

De ambitie van het *Aanvalsplan* is om in de periode tot 2010 de volgende zes mijlpalen te bereiken:

- 1 Het percentage leerlingen voortgezet onderwijs dat op of onder PISA-leesnivea 1 zit (thans 11%), terugdringen tot 10%, rekening houdend met een verwachte toename van deze probleemgroep in 2010;
- 2 Het aantal werkgevers dat actief bijdraagt aan de bestrijding van laaggeletterdheid, met 50 tot 100 procent vergroten;
- 3 De totstandkoming van negen provinciale aanvalsplannen en van een aanzienlijk aantal gemeentelijke aanvalsplannen;
- 4 De uitvoering van lokale en regionale leesbevorderingsplannen in een meerderheid van de gemeenten;
- 5 De verhoging van het aantal deelnemers aan alfabetiseringscursussen tot rond de 12.500;
- 6 De verbetering van de effectiviteit met betrekking tot de bestrijding van laaggeletterdheid door onderzoek, monitoring en internationale samenwerking.

Om die doelstellingen te realiseren wordt een groot aantal maatregelen ingezet. Maatregelen die zowel laaggeletterdheid trachten te voorkomen als te verminderen en die zowel betrekking hebben op lopend als op nieuw beleid. Hierbij is een groot aantal actoren betrokken: het stelsel van initieel onderwijs, werkgevers en werknemers, volwasseneneducatie meestal onder de regie van gemeenten of provincies en instanties op het terrein van leesbevordering. CINOP, Stichting Lezen & Schrijven en Stichting Expertisecentrum ETV.nl (verder ETV.nl) vervullen bij deze activiteiten een uitvoerende rol.

De resultaten van de in het *Aanvalsplan* opgesomde activiteiten worden jaarlijks gemeten en geëvalueerd en de resultaten daarvan vinden hun weerslag in een jaarlijkse voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer. Op grond van deze voortgangsrapportages kan het *Aanvalsplan* zonodig tussentijds worden bijgesteld. Deze rapportage heeft betrekking op de voortgang over het jaar 2008, het derde jaar van het *Aanvalsplan*.

Doel en opzet van de voortgangsrapportage

1

Doel van de voortgangsrapportage is een verantwoording te geven over de verrichte activiteiten en een evaluatie van de inspanningen die in het kader van het *Aanvalsplan* in 2008 zijn ondernomen.

Vragen die daarbij aan de orde komen zijn:

- Welke activiteiten zijn ondernomen in 2008?
- Met welke doelstelling (korte en lange termijn)?
- Gaat het om een (indirect) gevolg van het *Aanvalsplan* of is er sprake van een ‘autonome’ activiteit?
- Welke resultaten zijn bereikt in 2008?
- Hoe verhouden deze resultaten zich tot de eerder genoemde zes mijlpalen?
- Hoe zijn die resultaten gemeten/geëvalueerd?
- Zijn er verschillen tussen beoogde en bereikte resultaten en zo ja welke?
- Wat kan over het proces worden vermeld?
- Wat kan over de kwaliteit van proces en resultaat worden vermeld?
- Welke problemen is men tegengekomen?
- Wat betekenen de antwoorden voor het vervolg van het *Aanvalsplan* en de komende voortgangsrapportage?

Deze vragen zijn gesteld aan de actoren die werkzaam zijn binnen de verschillende resultaatgebieden:

- initieel onderwijs;
- bedrijven;

- regionale samenwerking;
- werving en toeleiding;
- leesbevordering;
- publiciteit;
- onderzoek.

Aan de bij de verschillende activiteiten betrokken actoren is door CINOP een vragenlijst gestuurd met het verzoek bovenstaande vragen te beantwoorden, waar mogelijk ondersteund door onderliggend 'bewijsmateriaal'. Deze informatie is door CINOP bewerkt tot een *Concept Bronnenboek Voortgangsrapportage*. Dit concept is ter becommentariëring en aanvulling teruggestuurd naar de respondenten met het verzoek te reageren. Dit resulteerde in het *Bronnenboek ten behoeve van de Voortgangsrapportage 2008* (Litjens & van der Pol 2009).

Daarnaast verzamelde CINOP kwantitatieve informatie rond het *Aanvalsplan* die eveneens onderdeel vormt van de *Voortgangsrapportage 2008*. Deze betreft in de eerste plaats de *Monitor deelname lees- en schrijfonterwijs 2008* (Neuvel e.a. 2009), inclusief activiteiten van actoren als de Educatie (roc's) en gemeenten op dit gebied. De *Monitor Lees en Schrijf 2008* (Heuts 2009), door CINOP uitgevoerd in samenwerking met TNS-NIPO, geeft antwoord op de vraag hoeveel laaggeletterden door de multimediaseries *Lees en Schrijf?* worden geactiveerd en hoe. Verder is, eveneens in een samenwerking tussen CINOP en TNS-NIPO, een onderzoek gepubliceerd naar het bewustzijn bij volwassenen van laaggeletterdheid onder de titel *Hoe bekend zijn wij met laaggeletterdheid?* (Lam 2009). Deze zijn deels als separate uitgaven verschenen. Tenslotte worden door CINOP in *Parels van geletterdheid 2008* (Bos, Van Eck & Litjens 2008) goede voorbeelden gegeven hoe laaggeletterdheid in de praktijk kan worden voorkomen en aangepakt.

Aan de Universiteit van Amsterdam is gevraagd om op basis van dit materiaal een 'over all'-beoordeling te geven van de activiteiten die in 2008 in het kader van het *Aanvalsplan* zijn ondernomen, over de wijze waarop daarover is gerapporteerd en over de mogelijke gevolgen die dit heeft voor de evaluatie en de toekomstige voortgangsrapportage.

In het *Aanvalsplan* worden de volgende resultaatgebieden onderscheiden:

- 1 primair onderwijs (PO);
- 2 voortgezet onderwijs (VO);
- 3 leesbevordering;
- 4 initieel beroepsonderwijs:
 - a beschrijvingskader,
 - b strategisch taalbeleid,
 - c competentieontwikkeling docenten,
 - d platform taalbeleid MBO en doorlopende leerlijnen (afstemming Platform PO en VO);
- 5 gemeenten, provincies en educatie;
- 6 bedrijven;
- 7 maatschappelijke organisaties;
- 8 bewustmaking, taboedoorbreking, werving en ETV;
- 9 evaluatie, onderzoek en internationale samenwerking.

In deze rapportage beperken we ons hoofdzakelijk tot de gebieden 4 tot en met 8. Activiteiten op het terrein van (laag)geletterdheid in PO en VO en in het kader van leesbevordering zijn weliswaar essentieel, maar vormen geen onderdeel van de activiteiten die vanuit het *Aanvalsplan* worden aangestuurd. Ze hebben een eigen regie, financiering en evaluatiesystematiek en de resultaten kunnen daarom niet worden toegeschreven aan het *Aanvalsplan*. Ze dragen wel bij aan de realisatie van – in ieder geval één van – de doelstellingen van het *Aanvalsplan* (PISA-doelstelling) en ze kunnen partij zijn in de afstemming op activiteiten die direct vanuit het

Aanvalsplan worden aangestuurd. Om die redenen worden de activiteiten op het terrein van laaggeletterdheid in PO en VO en in het kader van de leesbevordering kort weergegeven in hoofdstuk 3.

De activiteiten rond evaluatie, onderzoek en internationale samenwerking zijn hier eerder beschouwd als randvoorwaardelijke activiteiten, die niet direct onderdeel vormen van de voortgangsrapportage. Het spreekt vanzelf dat de in het kader van het *Aanvalsplan* uitgevoerde onderzoeken (*Monitor deelname lees- en schrijfonderwijs 2008*, *Monitor Lees en Schrijf 2008* en *Hoe bekend zijn wij met laaggeletterdheid?*) wel een belangrijke bron voor deze voortgangsrapportage vormden.

Activiteiten die niet direct vanuit het *Aanvalsplan* worden aangestuurd

3

In dit hoofdstuk behandelen we drie clusters van activiteiten die niet direct vanuit het *Aanvalsplan* worden aangestuurd, maar die wel essentieel zijn voor het bereiken van een aantal mijlpalen uit het *Aanvalsplan*. Het gaat om activiteiten gericht op het primair en voortgezet onderwijs (PO en VO) en om activiteiten in het kader van leesbevordering.

De activiteiten gericht op het primair onderwijs (waaronder de voor- en voerschoolse educatie, VVE) en voortgezet onderwijs zijn vooral preventief van aard. Zeker bij het bestrijden van laaggeletterdheid geldt het adagium dat voorkomen beter is dan genezen. De berichten over het niveau van taal en rekenen hebben geleid tot een beleidsinzet om de prestaties van de leerlingen op het gebied van taal- en rekenvaardigheid te verbeteren, zowel in het primair als voortgezet onderwijs. Eén van de doelstellingen in het voortgezet onderwijs betreft de eerste mijlpaal uit het *Aanvalsplan*, te weten het terugdringen van het percentage leerlingen voortgezet onderwijs dat op het laagste leesniveau leest. Deze eerste mijlpaal zal gemeten worden aan de hand van de resultaten van het in 2008 uitgevoerde ALL-onderzoek (Adult Literacy and Life Skills), die in de loop van 2009 openbaar gemaakt zullen worden. Dit onderzoek is grotendeels een herhaling van het in 1994 verrichte IALS-onderzoek (International Adult Literacy Survey).

PRIMAIR ONDERWIJS

In november 2007 zijn in de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs *Scholen voor morgen* de lijnen uitgezet voor het voorkómen van laaggeletterdheid in het primair onderwijs. Belangrijke stappen in de uitwerking van deze Kwaliteitsagenda zijn de taal- en rekenverbetertrajecten die in 2008 van start zijn gegaan: in totaal werken 1.000 scholen mee aan een taalverbetertraject en 375 scholen aan een rekenverbetertraject. In januari 2008 is de Expertgroep Doorlopende

Leerlijnen Taal en Rekenen (Commissie Meijerink) met een voorstel gekomen om referentieniveaus in te voeren die aangeven wat leerlingen moeten kennen en kunnen op het gebied van taal en rekenen. Naar verwachting zullen deze referentieniveaus in 2010 van kracht worden. Om onder advisering en onderpresteren in het onderwijs tegen te gaan is hiervoor in december 2008 extra aandacht gevraagd. De Kwaliteitsagenda richt zich daarmee niet alleen op de zwakkere leerlingen, maar op alle leerlingen, ook op de meer getalenteerde.

Dat neemt niet weg dat de kern van de strijd tegen laaggeletterdheid in het primair onderwijs gevormd wordt door het onderwijsachterstandenbeleid, met als voornaamste onderdelen: voor- en vroegschoolse educatie (VVE), schakelklassen, gewichtenregeling en pilots taalbeleid onderwijsachterstanden. Op al deze maatregelen gaan we hieronder kort in, met daarnaast ook aandacht voor het dyslexiebeleid.

In 2008 is ruim 300 miljoen euro in de VVE geïnvesteerd: 180 miljoen voor de voorschool (waarvan 70 miljoen om in 2011 alle doelgroepkinderen te hebben bereikt), 80 miljoen voor de vroegschool en 45 miljoen voor ondersteunende activiteiten (*Vversterk*, *Taallijn VVE*, pilot Inspectie VVE). Uit de *Landelijke Monitor VVE*, waarvan de tweede meting voorjaar 2008 plaatsvond, blijkt dat naar schatting 62% van de doelgroepkinderen in de voorschool deelneemt aan VVE, een stijging met 9% ten opzichte van 2007. Op de vroegschool is dit percentage 63% (tegenover 67% in 2007), een daling die vooral voor rekening van kleinere gemeenten komt. Ook op andere punten doen de grotere gemeenten het beter dan de kleinere, zoals met betrekking tot het vereiste VVE-aanbod van vier dagdelen per week, de dubbele personeelsbezetting van peuterspeelzalen en het hebben van een monitor. Het doel van *Vversterk* om een nascholing aan te bieden aan 4.500 peuterleidsters, 2.300 leidsters van kinderdagverblijven en 3.000 leerkrachten basisonderwijs werd in 2008 ruimschoots gehaald.

In 2006/2007 zijn gemeenten gestart met de inrichting van schakelklassen, bedoeld om leerlingen met een taalachterstand een jaar lang intensief taalonderwijs te bieden om de taalachterstand in te lopen. Uit het evaluatieonderzoek naar het effect van schakelklassen dat halverwege 2008 ter beschikking is gekomen, blijkt dat schakelklassen een goed instrument zijn binnen het onderwijsachterstandenbeleid. Zowel op cognitief als niet-cognitief gebied zijn de

effecten van schakelklassen over het algemeen positief. Dat geldt vooral in de midden- en bovenbouw ten aanzien van begrijpend lezen.

Voor de gewichtenregeling basisonderwijs was in 2008 315 miljoen euro beschikbaar. Deze regeling houdt in dat aan leerlingen van laag opgeleide ouders een gewicht wordt toegekend en dat schoolbesturen van basisscholen met gewichtenleerlingen onder bepaalde voorwaarden extra geld ontvangen voor de bestrijding van onderwijsachterstanden. Daarnaast is in 2008 extra geld beschikbaar gesteld voor specifieke gebieden met onderwijsachterstanden: de impulsgebieden. De *Regeling impulsgebieden*, bedoeld voor basisscholen met gewichtenleerlingen die tevens gevestigd zijn in postcodegebieden met veel lage inkomens, wordt in het schooljaar 2009-2010 ingevoerd met een bedrag van 10 miljoen euro, oplopend tot 70 miljoen in het schooljaar 2011-2012.

Voor de Pilots Taalbeleid Onderwijsachterstanden, lopend van het schooljaar 2007-2008 tot en met 2009-2010, is per jaar 4 miljoen euro beschikbaar. De pilots richten zich expliciet op de verbetering van taal- en leesresultaten en worden ingebed binnen de schoolontwikkeling om continuïteit te kunnen waarborgen. De onlangs beschikbaar gekomen resultaten van de monitor over het eerste projectjaar 2007-2008 zijn als nulmeting te beschouwen.

In het kader van het Masterplan Dyslexie (dat zowel op het primair als het voortgezet onderwijs betrekking heeft) zijn ook in 2008 de nodige activiteiten uitgevoerd: handreikingen voor leesbegeleiding van leerlingen met ernstige spraak- en taalmoeilijkheden; ontwikkeling van diagnostische toetsen voor Nederlands, Engels en Frans; publicatie van beschikbare ict-hulpmiddelen.

VOORTGEZET ONDERWIJS

Overeenkomstig het primair onderwijs is in het voortgezet onderwijs een Kwaliteitsagenda samengesteld, getiteld *Onderwijs met ambitie*, waarin de aanval op laaggeletterdheid wordt ingezet. Een directe aanleiding daartoe vormen de teruglopende leesprestaties van 15-jarigen in het internationaal vergelijkende PISA-onderzoek. In 2006 bleek 15,1% van de Nederlandse leerlingen op het laagste leesniveau te scoren (in 2003 was dat nog 11,5%). In de Kwaliteitsagenda wordt

gesteld dat dit percentage teruggebracht moet worden naar 8%, waarmee de ambitie verder gaat dan de 10% die in het *Aanvalsplan* wordt geformuleerd. Bovendien is het streven om het percentage leerlingen dat op het hoogste niveau scoort te verhogen.

Net als in het primair onderwijs zullen naar aanleiding van het rapport van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Rekenen en Taal referentieniveaus voor het voortgezet onderwijs worden vastgesteld, met daaraan gekoppelde standaarden en toetsen (Kamerstukken II 2007/08, 31 332, nr. 3).

Intussen worden scholen aangemoedigd om via de Regeling Kwaliteit VO een inhaalslag te plegen door het taal- en rekenonderwijs te intensiveren. In de periode 2008-2011 is voor scholen een totaalbedrag van 218 miljoen euro beschikbaar om te werken aan de in de Kwaliteitsagenda genoemde beleidsprioriteiten en ambities, in het bijzonder taal en rekenen. Scholen moeten daartoe verbeterdoelen formuleren en maatregelen treffen om het taal- en rekenonderwijs te verbeteren.

LEESBEVORDERING

In Groningen, Friesland en Drenthe is van 2006 tot 2008 gewerkt aan de ontwikkeling van zogeheten leesbevorderingsnetwerken. De concrete producten die dit *Noordelijk Aanvalsplan* heeft opgeleverd zijn: de ontwikkeling van gemeentelijke netwerken leesbevordering; *Ontdek de bieb*, een promotiekist voor consultatiebureaus; het eindrapport *Van leesbevorderingsnetwerken naar netwerken preventie laaggeletterdheid*, dat als overdrachtsmodel fungeert waarmee bibliotheken en gemeenten elders in het land aan de slag kunnen. In het kader van het *Programma Leesbevordering 2008-2011* worden de lokale en regionale leesbevorderingsnetwerken verder landelijk ontwikkeld. In 2008 was daarvoor geld beschikbaar in Limburg, Noord-Brabant en Zeeland. Vanaf 2009 komen ook andere provincies aan bod.

Verder worden vanuit de Vereniging van Openbare Bibliotheken in samenwerking met Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven meerdere activiteiten ondersteund en opgezet die in het verlengde liggen van de doelstellingen van het *Aanvalsplan*, maar in dat plan niet als zodanig worden benoemd. We noemen hier een aantal van deze activiteiten.

In de week van de Alfabetisering is de website *Taalkracht voor bibliotheken* gelanceerd, een spin-off van het project *Taalkracht* (zie ook hoofdstuk 8). Op deze site is alle informatie bijeengebracht die bibliotheken nodig hebben om laaggeletterdheid te voorkomen en te bestrijden. In aansluiting op *Taalkracht* is door de vier grote stadsbibliotheken *Leeskr8* ontwikkeld, gericht op leerlingen in het vmbo. Eveneens voor vmbo-leerlingen is een versie gerealiseerd van *Netnieuws.nl*, een wekelijks digitaal krantenbericht met oefeningen. Dit product is geïntegreerd in het aanbod van *Schoolbieb.nl*.

Een nieuwe ontwikkeling is dat de openbare bibliotheken in hun informatiepunten de aspecten taal en werk, laaggeletterdheid en inburgering geïntegreerd of in de vorm van een breed taalplein aanbieden. De Vereniging Openbare Bibliotheken ondersteunt en faciliteert met digitale producten en bijscholing deze informatiepunten. Voor het jonge kind is er in meer dan 300 bibliotheken een voorziening *Makkelijk Lezen*. Voor jongeren (*4You*) en volwassenen is de inrichting van deze punten in ontwikkeling. In 2007-2008 zijn ongeveer 70 *Lees & Schrijf*- en *4You*-punten en 65 inburgeringspunten gerealiseerd.

Verder kan worden vermeld dat het Ministerie van OCW subsidie heeft verleend voor de hertaling in eenvoudig Nederlands van *Twee vrouwen* van Harry Mulisch, het boek dat centraal stond in de campagne *Nederland Leest* en dat in een oplage van 30.000 exemplaren via bibliotheken gratis werd verspreid onder mensen die moeite hebben met lezen. De hertaling maakt onderdeel uit van de serie *Leeslicht*, een reeks boeken die in gemakkelijk Nederlands zijn geschreven, bedoeld voor laaggeletterde volwassenen, migranten en vmbo-leerlingen. In 2008 verschenen zeven nieuwe boeken in de serie (waaronder *Twee vrouwen*). In totaal werden er 13.132 *Leeslicht*-boeken verkocht, 30.000 verspreid in het kader van de campagne *Nederland Leest* en verspreidde het ministerie van VROM nog eens 6.000 *Leeslicht*-boeken onder inburgeraars. Daarmee is de serie een succes.

CONCLUSIE

De taal- en rekenprestaties van leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs zijn aanleiding geweest tot een aantal plannen en beleidsinitiatieven. Daarbij wordt met belangrijke investeringen in de VVE vooral ingezet op het jonge kind. Deze inspanningen en die in de rest

van het primair onderwijs in de vorm van schakelklassen, gewichtenregeling, pilots taalbeleid onderwijsachterstanden en dyslexiebeleid hebben alle tot doel de taal- en rekenvaardigheid van deze leerlingen te verbeteren.

Met het voorstel voor referentieniveaus in het onderwijs met daaraan gekoppelde standaarden en toetsen heeft de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen een belangrijke impuls gegeven aan het taal- en rekenonderwijs. Vooruitlopend op de implementatie van de referentieniveaus wordt in het kader van de Kwaliteitsagenda VO gewerkt aan het verbeteren van de lees- (en reken)prestaties van alle leerlingen: niet alleen van de taalzwakke, maar ook van de gemiddelde en de taalsterke leerlingen. De eerste mijlpaal uit het *Aanvalsplan* is in de Kwaliteitsagenda aangescherpt: het percentage leerlingen voortgezet onderwijs dat op het laagste leesniveau zit moet worden teruggebracht tot 8% (in plaats van tot de eerder vastgestelde 10%).

Bibliotheken hebben voor zowel jonge kinderen, jongeren (met name vmbo-leerlingen) als voor volwassenen (ouders die daar via consultatiebureaus op worden geattendeerd, nieuwkomers en een 'makkelijk lezen'-plein voor laaggeletterden) leesbevorderingsprojecten opgezet. Om de kennis over laaggeletterdheid bij medewerkers van de bibliotheek te vergroten is in 2008 de website www.taalkrachtvoorbibliotheken.nl in het leven geroepen. Deze blijkt in een belangrijke behoefte te voorzien. In 2008 zijn bijna 50.000 makkelijk leesbare boeken uit de serie *Leeslicht* verspreid.

Om het percentage leerlingen voortgezet onderwijs dat op of onder PISA-leeniveau 1 zit terug te dringen van 11% naar 10% in 2010 (eerste mijlpaal van het Aanvalsplan) is het belangrijk het taalniveau van de leerlingen in het mbo te verbeteren. In de BVE-sector ondersteunt CINOP de roc's en aanpalende vmbo's bij vier soorten van activiteiten, te weten de ontwikkeling van een beschrijvingskader met portfolio bij het Raamwerk Nederlands, de ondersteuning van het management met betrekking tot strategisch taalbeleid, de versterking van het Platform Taalbeleid mbo en de ontwikkeling van competenties bij taal- en vakdocenten in het (v)mbo. Deze verschillende activiteiten worden hieronder achtereenvolgens besproken.

RAAMWERK NEDERLANDS

Voor het (v)mbo is in 2007 een beschrijvingskader voor het Nederlands ontwikkeld, het *Raamwerk Nederlands in (v)mbo-opleiding, beroep en maatschappij* (verder *Raamwerk Nederlands*). Dit beschrijvingskader sluit aan bij zowel landelijke ontwikkelingen op dit gebied (*Raamwerk Moderne Vreemde Talen, Raamwerk NT2*) als bij Europese ontwikkelingen (*Common European Framework of Reference for Languages*). Voor 2008 stond een aanvulling 'aan de onderkant' van het *Raamwerk Nederlands* op het programma wat betreft de beschrijving van taalvaardigheid bij laaggeletterden, de ontwikkeling van een implementatieplan alsmede de samenstelling van een portfolioversie.

In bovengenoemde raamwerken is uitgegaan van gealfabetiseerde leerders die minimaal op het laagste niveau (niveau A1) functioneren. De in 2008 totstandgekomen aanvulling op het *Raamwerk Nederlands* vormt dan ook een belangrijke uitbreiding van het beschrijvingskader, omdat deze een beschrijving bevat van de taalvaardigheid van volwassenen in alfabetiseringstrajecten op de niveaus onder het laagste niveau A1 uit het Europees Referentiekader.

Voorzover dat al niet in 2007 was gebeurd, is het *Raamwerk Nederlands* in 2008 verspreid op mbo- en vmbo-scholen, en is het in kenniscentra en opleidingen geïmplementeerd. Begin 2008 verscheen met het rapport van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen (Commissie Meijerink) nog een referentiekader voor het Nederlands (zie ook hoofdstuk 3). Uit een contrastieve analyse tussen dit rapport en het *Raamwerk Nederlands* is gebleken dat er vooral overeenkomsten tussen beide referentiekaders bestaan. De herziening van het *Raamwerk Nederlands* die voor december 2008 gepland stond is uitgesteld vanwege ontwikkelingen omtrent de afstemming met de referentieniveaus van de commissie Meijerink. Tot de implementatie van het *Raamwerk Nederlands* behoort ook de ontwikkeling van een portfolio. Deze portfolioversie is in samenspraak met het veld en experts in 2008 tot stand gekomen.

STRATEGISCH TAALBELEID

Het project Strategisch Taalbeleid heeft tot doel om onderwijsinstellingen in het (v)mbo te adviseren ten aanzien van strategisch taalbeleid en vervolgens, op basis van cofinanciering, te ondersteunen bij de implementatie daarvan. In de aangepaste arrangementen verplichten roc's zich ertoe structurele, meerjarige activiteitenplannen te ontwikkelen die leiden tot verbetering van de taalvaardigheid van de deelnemers en tot een grotere toegankelijkheid van het onderwijs.

In 2008 is een aantal uiteenlopende arrangementen met opleidingsinstituten tot stand gebracht, te weten:

- de ontwikkeling van een visiedocument betreffende taalbeleid (Hout- en Meubileringscollege Amsterdam);
- een tweedaagse taalbeleidsconferentie (ROC ASA Economie Utrecht);
- ontwikkeling en implementatie van taalbeleid in de context van competentiegericht leren (ROC Kop van Noord-Holland);
- een arrangement strategisch taalbeleid (ROC RIVOR, Tiel e.o.);
- ontwikkeling van een strategisch reken- en taalbeleid (Citadel College, ROC Nijmegen);
- het project doorlopende leerwegen vmbo-mbo (ROC Horizon Alkmaar).

Het arrangement bij ROC RIVOR is tijdelijk stopgezet, omdat daar teveel veranderingen tegelijkertijd liepen en prioriteit werd gegeven aan andere thema's. Bij het Citadel College (ROC

Nijmegen) en ROC Horizon College Alkmaar staat de samenwerking tussen vmbo en mbo centraal staat. Omdat het hier gaat om de oplossing van het algemene probleem hoe gediplomeerde vmbo-leerlingen met een lage taalvaardigheid succesvol het mbo kunnen doorlopen, zijn deze arrangementen niet alleen op lokaal niveau van belang, maar gaat er ook een landelijke uitstraling van uit.

Daarnaast is in het kader van MBO 2010 een leergang 'Ontwikkeling van het (vak) Nederlands in het mbo voor opleidingsmanagers' samengesteld en is bijgedragen aan de totstandkoming van een door het ROC van Amsterdam ontwikkelde educatieve documentaire, getiteld *Onzichtbare taaltaken*, waarin de rol van taal in onderwijs en beroep wordt belicht.

PLATFORM TAALBELEID MBO

Het landelijk Platform Taalbeleid mbo stimuleert ontwikkeling en implementatie van taalbeleid in het mbo. Met het project Platform Taalbeleid mbo ondersteunt CINOP dit platform om inbedding van strategisch beleid in het (v)mbo op managementniveau te bewerkstelligen.

In 2008 maakten 24 organisaties deel uit van het platform. Het platform richt zich vooral op kennisdeling en kennisontwikkeling van de taalbeleidscoördinatoren die een cruciale rol spelen bij de ontwikkeling en implementatie van het taalbeleid in het mbo. Daartoe waren in 2008 drie expertmeetings gepland ter uitbreiding en versterking van het landelijk Platform Taalbeleid en moest de website van het platform inhoudelijk worden gevuld en onderhouden (www.taalinmbo.nl). In totaal werden het afgelopen jaar vier expertmeetings georganiseerd (één meer dan gepland), waaraan gemiddeld 45 personen deelnamen. De website werd op verzoek van de redactieraad verbeterd en het aantal bezoeken verdubbelde van 11.579 in 2007 tot 22.461 in 2008.

COMPETENTIEONTWIKKELING DOCENTEN

Bij de implementatie van taalbeleid speelt de docent een belangrijke rol. In het project Competentieontwikkeling Docenten wordt er naar gestreefd de competenties van taal- en vakdocenten (v)mbo te ontwikkelen en te versterken, zodat zij leerders met een gebrekkige

taalvaardigheid beter kunnen ondersteunen bij hun taalontwikkeling. Daartoe zijn trainingen ontwikkeld die jaarlijks in acht onderwijsinstellingen worden uitgevoerd.

In 2008 zijn zeven (één minder dan gepland) van deze trainingen op zes mbo-scholen en één vmbo-school verzorgd. Elke training was specifiek afgestemd op de betreffende school, zodat er sprake is van maatwerk. Bij de organisatie van de trainingen bleek dat er zich op de weg naar competentiegericht onderwijs nog wel enkele hindernissen bevinden.

CONCLUSIE

Om het percentage leerlingen voortgezet onderwijs dat op of onder PISA-leesniveau 1 zit terug te dringen van 11% naar 10% in 2010 (eerste mijlpaal van het Aanvalsplan) is het belangrijk het taalniveau van de leerlingen in het mbo te verbeteren. Hiervoor werd in 2008 op vier fronten actie ondernomen: uitbreiding van het *Raamwerk Nederlands* met een beschrijvingskader voor leerders die nog onder het laagste niveau functioneren en met een portfolioversie, project Strategisch Taalbeleid, Platform Taalbeleid mbo en de ontwikkeling van competenties bij taal- en vakdocenten in het (v)mbo.

Het portfolio van het Raamwerk Nederlands wordt in 2009 op vijf scholen uitgeprobeerd, waarna er een digitale versie wordt ontwikkeld, waarvan de implementatie in 2010 is voorzien. In het kader van het project Strategisch Taalbeleid zijn zes arrangementen met opleidingsinstituten tot stand gebracht (een minder dan gepland). Over het effect kan nog niets worden gezegd. Voor 2009 is het streven om opnieuw zeven arrangementen te realiseren, waarvoor met vier roc's al voorbereidingen zijn getroffen. Vanuit het Platform Taalbeleid mbo zijn in 2008 vier expertmeetings georganiseerd (een meer dan gepland) en werd de website verbeterd met als gevolg een verdubbeling van het aantal bezoekers.

In 2008 zijn zeven docententrainingen competentieontwikkeling (een minder dan gepland) georganiseerd. In 2009 en 2010 is het de bedoeling om, op basis van cofinanciering, jaarlijks minimaal acht scholen te trainen. De effecten van deze competentietrainingen zullen daarbij aan de hand van de in 2008 ontwikkelde monitor systematisch worden geëvalueerd.

Stichting Lezen & Schrijven en CINOP maken bedrijven bewust van de mogelijke problemen van laaggeletterdheid. Gezamenlijk ontwikkelen ze activiteiten om laaggeletterdheid binnen bedrijven aan te pakken en om werknemers te scholen of te ondersteunen bij het verwerven van de benodigde lees- en schrijfvaardigheid. Daarnaast brengt Stichting van de Arbeid verschillende aanbevelingen uit waarin sociale partners worden opgeroepen om de aanpak van laaggeletterdheid een plek te geven in het personeelsbeleid van bedrijven. Verder ondersteunt Stichting van de Arbeid, vaak in samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven en ETV.nl, activiteiten en regionale bijeenkomsten. Daarbij is bewustwording het sleutelwoord.

Al deze maatregelen hebben betrekking op de tweede mijlpaal van het *Aanvalsplan*: vergroting van het aantal werkgevers dat een bijdrage levert aan de bestrijding van laaggeletterdheid met 50 tot 100%. Daarbij moet onder een bijdrage worden verstaan: het organiseren van een cursus educatie op de werkvloer, het inkopen van een traject voor werknemers en het treffen van beleidsmatige maatregelen (met name op het gebied van personeelsbeleid, scholing en communicatie). In 2007 werd in een convenant tussen overheid en Stichting van de Arbeid vastgelegd om in 2011 in het bedrijfsleven een reductie van het aantal laaggeletterden met 30% (126.000 werknemers) te realiseren. In de tweede helft van 2009 komt de monitor van de STAR uit. Dan zal blijken in hoeverre werkgevers inmiddels een bijdrage aan de bestrijding van laaggeletterdheid hebben geleverd en wat de stand van zaken is met betrekking tot het bereiken van de tweede mijlpaal.

TAALKRACHT VOOR BEDRIJVEN

Het in 2005 door Stichting Lezen & Schrijven in samenwerking met CINOP ontwikkelde informatiepakket *Taalkracht voor bedrijven* stelt werkgevers in staat zelf aan de slag te gaan met de aanpak van laaggeletterdheid. Het pakket probeert werkgevers in eerste instantie bewust te maken van de omvang van laaggeletterdheid binnen hun bedrijf, om ze vervolgens te stimuleren en te ondersteunen bij de aanpak daarvan.

Het informatiepakket werd in 2008 door 75 organisaties aangevraagd en Stichting Lezen & Schrijven verzorgde ruim 20 workshops voor bedrijven en brancheorganisaties. Een goed voorbeeld van een concrete aanpak is die van schoonmaak- en beveiligingsbedrijf CSU, dat met de vakbond duidelijke kwantitatieve afspraken maakte over de aanpak van laaggeletterdheid onder CSU-medewerkers, wat resulteerde in 137 cursisten voor een lees- en schrijfcursus. Een ander voorbeeld is de Rabobank die haar aanpak verdiepte door lokale banken te betrekken in de aanpak van laaggeletterdheid. Daarnaast besteedden verschillende vakbladen aandacht aan de aanpak van laaggeletterdheid, waaronder de vakbladen in de schoonmaak- en cateringbranche.

WERKGEVERS

Om werkgevers te activeren werk te maken van laaggeletterdheid bracht CINOP in *Taalkracht voor bedrijven* een aantal wijzigingen aan die werkgevers moeten helpen om laaggeletterdheid beter te herkennen en om scholingstrajecten op te zetten. Een van deze wijzigingen betreft een instrument waarmee werkgevers een inschatting kunnen maken wat de opbrengsten kunnen zijn wanneer een werknemer zich laat scholen, de zogeheten *ROI-calculator (return on investment)*.

Op voorlichtingsbijeenkomsten en workshops over laaggeletterdheid werden inhoudelijke bijdragen verzorgd, zoals op de netwerkdag voor HRM-managers van Philips Nederland, tijdens voorlichtingsdagen voor bedrijven georganiseerd door het Centrum Loopbaanrealisatie Brabant, en op bijeenkomsten in de week van het ambacht, georganiseerd door de grotere Centra voor Werk en Inkomen.

In aansluiting op de hierboven genoemde ervaringen bij brancheorganisaties zijn voor verschillende sectoren branchegerichte aanpakken samengesteld, waarin aan de hand van

functiebeschrijvingen taal- en rekenprofielen zijn ontwikkeld. Alle hiervoor benaderde branches zien mogelijkheden om deze aanpak in hun specifieke scholingsstructuur te integreren. Eén doelgroep is bij deze aanpak lastig te bereiken: de zelfstandigen zonder personeel. Mogelijk is hier een rol weggelegd voor de Kamers van Koophandel die als intermediair kunnen optreden en de betrokkenen een begeleidingsprogramma aanbieden. Daarnaast zijn er contacten gelegd met bedrijven die scholing verzorgen binnen de sector Sociale Werkvoorziening.

Verder is in 2008 ondersteuning geboden bij regionale arrangementen, met name bij gemeenten die een bedrijfsparagraaf in hun actieplan hadden opgenomen. Bij vier gemeenten konden deze regionale bedrijfsplannen worden aangescherpt.

AANBEVELINGEN, BEWUSTMAKING EN ONDERSTEUNING

Naast Stichting Lezen & Schrijven en CINOP probeert Stichting van de Arbeid laaggeletterdheid een bredere bekendheid te geven, en branches en bedrijven te stimuleren om dit thema bespreekbaar te maken. Stichting van de Arbeid heeft aan werkgevers- en werknemersorganisaties de aanbeveling gedaan om in het cao-overleg afspraken te maken over de aanpak van laaggeletterdheid. Daartoe is een voorbeeldtekst opgesteld waar werkgevers- en werknemersorganisaties gebruik van kunnen maken. Een tweede aanbeveling betreft de inzet van gelden uit opleidings- en ontwikkelingsfondsen: deze kunnen gebruikt worden voor de scholing van laaggeletterde werknemers teneinde hun taal- en rekenvaardigheid te vergroten.

In samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven en de gemeente Rotterdam is een pilot in de Rotterdamse haven gestart om directies van bedrijven enthousiast te maken voor de aanpak van laaggeletterdheid en hun te ondersteunen bij die aanpak. Andere activiteiten waarbij Stichting van de Arbeid een bemiddelende rol heeft gespeeld betreffen aandacht voor laaggeletterdheid tijdens een lunchbijeenkomst bij VNO-NCW en MKB Nederland en het MKB-jaarcongres waar prinses Laurentien het onderwerp onder de aandacht heeft gebracht. De ervaring heeft geleerd dat het aan de orde stellen van laaggeletterdheid tijdens een al geplande bijeenkomst (of in de pauze daarvan) effectiever is dan het organiseren van een aparte bijeenkomst over dit onderwerp.

In het project Nederlands op de Werkvloer van de FNV zijn bij tien bedrijven in verschillende sectoren 20 taalcursussen gegeven. In het Convenant Utrecht zijn voor de periode 2008-2010 afspraken gemaakt over de gezamenlijke aanpak van laaggeletterdheid in de gemeente Utrecht. Een ander voorbeeld van een convenant op regionaal gebied is de kick-off van het regionaal actieplan laaggeletterdheid regio-gemeenten Nijmegen, met als doelstelling eind 2008 10% meer laaggeletterden te bereiken, met name binnen het bedrijfsleven. Verder was Stichting van de Arbeid de verbindende schakel bij de *Taalgids NT1*. In deze gids, die door ETV.nl wordt ontwikkeld, worden spelling-, lees- en schrijftips gegeven en voorbeelden van brieven en formulieren (zie ook hoofdstuk 8). Het is de bedoeling om maatwerkedities te maken die specifiek zijn toegespitst op een branche of bedrijf.

CONCLUSIE

In 2008 zijn door Stichting Lezen & Schrijven, CINOP, ETV.nl en Stichting van de Arbeid tal van activiteiten ondernomen die in het teken stonden van het behalen van de tweede mijlpaal van het *Aanvalsplan*, te weten een toename met 50 tot 100% van het aantal werkgevers dat een bijdrage levert aan de bestrijding van laaggeletterdheid. De activiteiten hadden vooral tot doel bedrijven bewust te maken van het probleem van laaggeletterdheid, initiatieven te stimuleren om dat probleem aan te pakken en hulp te bieden om werknemers te scholen of anderszins te ondersteunen bij het verwerven van de benodigde vaardigheden op het gebied van geletterdheid. Voorlichting werkt met name wanneer deze deel uitmaakt van een bredere benadering, een ervaring die bij toekomstige bijeenkomsten zal worden meegenomen.

Het informatiepakket *Taalkracht voor bedrijven*, waarmee werkgevers zelf de aanpak van laaggeletterdheid ter hand kunnen nemen, werd door 75 organisaties aangevraagd en voor 20 ervan werd een workshop georganiseerd. Het blijkt dat individuele bedrijven het vaak moeilijk vinden om een eigen aanpak te ontwikkelen. Vooral een branchegerichte aanpak blijkt succesvol en daarom wil Stichting Lezen & Schrijven zich in samenwerking met CINOP in 2009 vooral richten op specifieke branches waar laaggeletterdheid relatief vaak voorkomt: metaal, bouw, logistiek, catering, schoonmaak, uitzendwezen en thuiszorg. Ook ondersteuning van regionale arrangementen waarbij sprake is van synergie in de zin dat activiteiten vanuit gemeentelijke

aanvalsplannen worden aangewend om resultaten te bereiken bij bedrijven bleken succesvol en staan daarom ook in 2009 bij in ieder geval drie gemeenten op het programma.

Omdat de monitor van de STAR nog niet beschikbaar was, is het vooralsnog moeilijk om aan te geven hoeveel werkgevers inmiddels een bijdrage aan de bestrijding van laaggeletterdheid hebben geleverd en hoe ver we nu zijn bij het bereiken van de tweede mijlpaal. Deze cijfers zullen in de tweede helft van 2009 beschikbaar komen.

Gemeenten en provincies en regionale samenwerking

6

In het *Aanvalsplan* vervullen gemeenten een belangrijke rol. Als lokale overheid, publieke werkgever, uitvoerder sociale zekerheid en opdrachtgever van de volwasseneneducatie voeren zij samen met de provincies en gefaciliteerd door het Rijk de regie over lokale en regionale samenwerkingsverbanden op het gebied van scholing, onderwijs en leesbevordering. Als derde mijlpaal in het *Aanvalsplan* is geformuleerd dat er in 2010 negen provinciale aanvalsplannen en een aanzienlijk aantal gemeentelijke aanvalsplannen tot stand moeten zijn gekomen. Deze doelstelling is vertaald in tien aanvalsplannen per jaar voor G31 gemeenten en/of regio's. In het *Aanvalsplan* is als vierde mijlpaal geformuleerd de uitvoering van lokale en regionale leesbevorderingsplannen in een meerderheid van de gemeenten.

In de benadering van gemeenten en provincies vormen de leesbevorderingsprojecten een belangrijk onderdeel van de gemeentelijke aanvalsplannen. In deze projecten hebben de bibliotheken een initiërende en stimulerende rol. Zie over realisatie van leesbevorderingsprojecten en de rol van de bibliotheken hierin ook hoofdstuk 3 en 8 (Taalkracht voor bibliotheken).

Stichting Lezen & Schrijven en CINOP hebben, in samenwerking met Stichting ABC, daarbij vooral tot taak om gemeenten, provincies en andere regionale samenwerkingsverbanden te activeren en aan te jagen. In de opmaat naar de gemeentelijke en provinciale aanvalsplannen speelt ook ETV.nl als ontwikkelaar van de multimediaseries *Lees en Schrijf!* een belangrijke rol. Getracht wordt om de uitzendingen, boekendistributie, alsmede de rol van bibliotheken en bedrijven in de aanvalsplannen mee te nemen. In dit hoofdstuk komen daarom ook de deelname aan *Lees en Schrijf!* en de effecten daarvan aan de orde.

GEMEENTEN

Stichting Lezen & Schrijven en CINOP hebben in 2008 op allerlei manieren gemeenten en regio's voorgelicht en gestimuleerd. Enkele cijfers: van de in totaal 441 gemeenten hebben er 354 een vooronderzoek gehad (in 2007: 221). Met een bewustwordingsworkshop zijn ruim 275 gemeenten bereikt (in 2007: 178). Om te komen tot een eerste aanzet voor een aanvalsplan hebben 69 gemeenten meegedaan aan de tweedaagse bijeenkomst *Een Snelle Start* (2007: 59). Daarnaast zijn ruim 80 gemeenten geholpen via adviesdagen (2007: 60) en zijn acht bewustwordingsscan's uitgevoerd (2007: 2).

In het kader van het project *Taalkracht voor gemeenten* zijn een startpakket en website ontwikkeld met praktische informatie voor gemeenten die een begin willen maken met de aanpak van laaggeletterdheid. Stichting Lezen & Schrijven wil in 2010 in totaal 150 gemeenten geactiveerd hebben en waar nodig ondersteund bij hun aanpak van laaggeletterdheid. In 2008 konden maximaal 30 gemeenten of provincies een beroep doen op ondersteuning voor ten hoogste 600 uur. In totaal kregen in dat jaar 22 gemeenten, drie provincies en zeven regio's ondersteuning bij het opzetten van een aanpak van laaggeletterdheid.

Het aantal bezoekers van de website taalkrachtvoorgemeenten.nl nam in 2008 sterk toe met 336.088 hits van 10.622 unieke bezoekers, tegenover 84.836 hits van 3.039 unieke bezoekers in 2007. De website werd bovendien aangevuld met goede voorbeelden uit de praktijk. De website bevat ook kaarten van Nederland waarop in één oogopslag te zien is welke gemeenten en provincies laaggeletterdheid actief aanpakken. Hiervoor worden drie kleuren gebruikt: groen staat voor zeer actief, oranje voor startend en rood voor niet-actief. Eind 2008 is de stand van zaken als volgt: 29 gemeenten maken met zichtbare resultaten actief werk van de aanpak van laaggeletterdheid, terwijl daarmee in 138 gemeenten een start is gemaakt.

Naast deze gemeenten waarvan met zekerheid is vastgesteld dat ze in meer of mindere mate actief zijn, zijn in 2008 nog andere gemeenten actief geworden, maar deze waren nog niet als zodanig geregistreerd. Het gaat daarbij om 17 gemeenten die een activiteitenplan hebben en ruim 35 gemeenten die op een andere wijze actief zijn. Dat betekent dat in 46 gemeenten inmiddels bredere aanvalsplannen zijn vastgesteld. Het totaal aantal gemeenten dat daarnaast

op een of meer terreinen actief betrokken is bij het uitvoering geven aan het landelijk aanvalsplan loopt in de richting van de 200, wat een verdubbeling betekent ten opzichte van 2007. De voor 2008 vastgestelde kwantitatieve doelstellingen zijn daarmee gehaald.

PROVINCIES EN REGIONALE ACTIVITEITEN

Voor provincies is als doelstelling geformuleerd dat in 2010 negen provincies een aanvalsplan laaggeletterdheid moeten hebben ontwikkeld. Volgens de website www.taalkrachtvoorgemeenten.nl bedroeg het aantal actieve provincies aan het eind van 2008 drie, terwijl in zeven een begin met de aanpak van laaggeletterdheid was gemaakt. Ook hier geldt dat nog niet alle gegevens op de site waren geregistreerd; het aantal provincies waarin een aanvalsplan is vastgesteld of waarin daartoe opdracht is gegeven, bedraagt inmiddels zes.

Actieve provincies vormen een stimulans voor gemeenten en regio's. Een goed voorbeeld daarvan is Noord-Holland waar drie grote regio's actief zijn: Midden-Kennemerland, Zuid-Kennemerland en de Kop van Noord-Holland. Mede dankzij de stimulering van de provincie tellen ook Zuid-Holland, Limburg en Noord-Brabant een groot aantal actieve gemeenten; in Limburg en Noord-Brabant is daarbij actief samengewerkt met de Stichting ABC. De provincies met de minst actieve gemeenten zijn Overijssel, Gelderland, Friesland en Utrecht.

De rol die provincies spelen naar het bedrijfsleven toe is tot nu toe beperkt. Provincies maken in hun activiteiten nog weinig gebruik van de nieuwe televisieserie *Lees en Schrijf! Taal op je werk* van ETV.nl. Wel ondersteunen provincies vaak provinciale bibliotheekorganisaties in het kader van de aanpak van laaggeletterdheid.

Naast de al genoemde gemeentelijke en provinciale initiatieven zijn door Stichting ABC een aantal regionale activiteiten uitgevoerd. In het kader van het *Provinciaal Aanvalsplan Noord-Brabant 2008* tekende een groot aantal gemeenten een intentieverklaring waarmee zij aangeven ernaar te streven de doelstelling van het landelijk *Aanvalsplan* te behalen. In de provincie Limburg werd door Stichting ABC, afdeling Limburg een soortgelijk project uitgevoerd.

In Noord-Holland werd een zogeheten aanjaagproject opgezet om gemeenten tot een intentieverklaring te verleiden en om een provinciaal ambassadeursnetwerk van de grond te krijgen. In Overijssel is eveneens gestart met de voorbereidingen om tot een afdeling Overijssel van Stichting ABC te komen. Begin 2008 is in Amsterdam een landelijke ontmoetingsdag voor ambassadeurs alfabetisering georganiseerd om daarmee het landelijk netwerk van de ambassadeurs te versterken (zie ook hoofdstuk 8).

LEES EN SCHRIJF! EN LEES EN SCHRIJF! TAAL OP JE WERK

Vanwege het succes van het door ETV.nl in 2007 gelanceerde programma *Lees en Schrijf!* is in 2008 de vervolgsérie *Lees en Schrijf! Taal op je werk* uitgebracht. Dit programma is vooral gericht op werkende en werkzoekende laaggeletterden en is in het voorjaar van 2008 op alle regionale zenders uitgezonden. Beide series hebben primair tot doel om mensen te stimuleren en te motiveren iets te doen aan hun lees- en schrijfproblemen. Iedere serie bestaat uit 12 televisieafleveringen, een gratis werkboek, online oefeningen met audio-ondersteuning en een gratis telefoonlijn. In de *Monitor Lees en Schrijf 2008* zijn de deelname en het effect van de series onderzocht.

Over het aantal deelnemers aan het programma en hun kenmerken kan het volgende worden gezegd. In 2008 zijn via de bellijn van het werkboek *Lees en Schrijf!* 17.205 exemplaren aangevraagd. Samen met de 23.083 exemplaren die in 2007 zijn besteld, komt het totaal aangevraagde werkboeken bij de eerste serie op 40.288. Van het werkboek *Lees en Schrijf! Taal op je werk* zijn in 2008 19.975 exemplaren aangevraagd. Op de oefenwebsite www.leesenschrijf.nl is het aantal geregistreerde gebruikers opgelopen van 18.268 in 2007 tot 40.174 in 2008.

In totaal hebben de series tussen half maart en half augustus een kleine 15.000, meest laaggeletterde volwassenen weten te bereiken. Bij benadering is dat 1% van de geschatte 1,5 miljoen laaggeletterden in ons land. Om beter zicht te krijgen op de deelnemers aan het programma en op het effect ervan is uit een steekproef van 14.800 gebruikers van het programma (onder wie 10.700 bestellers van een werkboek, aangevuld met 4.100 bezoekers van de website), een onderzoek uitgevoerd dat de volgende uitkomsten opleverde.

Hoewel er ongeveer evenveel laaggeletterde mannen als vrouwen in Nederland zijn, bereikt het programma meer vrouwen (59%) dan mannen (41%). De serie trekt zowel relatief als absoluut meer allochtone laaggeletterden (1,9% van de geschatte half miljoen) dan autochtone (0,5% van een miljoen). Was in 2007 nog 49% van de bestellers autochtoon en 51% allochtoon, in 2008 is 35% van autochtone en 65% van allochtone komaf. Het bereik van de serie in de populatie laaggeletterden kent een redelijke landelijke spreiding.

De meeste gebruikers van de werkboeken zijn volwassenen die een lees- en schrijfcurcus volgen (49%) of die eerder zo'n cursus hebben gevolgd (26%). Van de 14.800 gebruikers van het programma heeft 24% nog niet eerder een cursus gevolgd, waaronder 1.050 laaggeletterde autochtone volwassenen en 2.600 allochtone. Van de 10.700 bestellers van het werkboek, heeft ruim 80% (8.700 personen) het ook daadwerkelijk gebruikt. Opvallend is dat het aantal gebruikers met een betaalde baan sterk is gestegen (20% in 2007; 26% in 2008); dit hangt wellicht samen met het thema van de tweede serie: taal op je werk.

40 Procent van de bestellers van het werkboek heeft het oefenprogramma op de website gebruikt (in 2007 was dit nog 25%). Daarnaast is het oefenprogramma op de website gebruikt door nog eens ongeveer 3.000 personen die niet over het werkboek beschikten. Mogelijk ging het hier vooral om gebruikers vanuit het buitenland. Zowel de mate van het gebruik van het werkboek als van de website lopen sterk uiteen, van een of enkele oefeningen tot het doorwerken van het hele oefenprogramma. Tijdgebrek blijkt de belangrijkste factor waarom het werkboek niet of maar ten dele wordt gebruikt. Als voornaamste reden voor het niet gebruiken van de website worden ict-problemen genoemd (geen computer, geen internet, mislukte toegang tot de site). Tijdgebrek staat hier op de tweede plaats.

Wat levert het programma op? Bij 93% van de ongeveer 13.000 volwassen gebruikers van *Lees en Schrijf!* is het vertrouwen in de lees- en schrijfvaardigheid toegenomen: bij 73% redelijk veel, bij 20% iets. Omdat 49% van de gebruikers tegelijkertijd ook een lees- en schrijfcurcus volgde, is niet uit te sluiten dat een deel van het effect mede aan de cursusdeelname is toe te schrijven. Ook is er een duidelijk effect van het oefenprogramma merkbaar: naarmate er intensiever met het oefenmateriaal wordt gewerkt, neemt het vertrouwen in de eigen vaardigheden toe.

Van de geschatte 1.050 laaggeletterde autochtone gebruikers van de werkboeken die nog geen lees- en schrijfcursus hebben gevolgd, heeft 49% belangstelling voor zo'n cursus, wat neerkomt op ruim 500 personen; van de 2.600 allochtone volwassenen heeft 57% belangstelling, wat overeenkomt met zo'n 1.500 personen. De belangstelling onder de autochtone volwassenen is daarmee gelijk gebleven aan die van 2007, die van allochtone volwassenen is beduidend lager: in 2007 was nog 70% geïnteresseerd in een cursus.

Van de bijna 2.000 belangstellenden voor een cursus heeft een kwart zich aangemeld voor een lees- en schrijfcursus. In totaal gaat het naar schatting om zo'n 470 volwassenen. Naast degenen die zich al hebben aangemeld, is een iets kleinere groep (21%) dat alsnog van plan. Dat zijn nog eens ongeveer 400 personen. Bijna een kwart (23%) twijfelt of ze zich zullen aanmelden (450 volwassenen). Uit deelname aan het oefenprogramma van *Lees en Schrijf!* blijkt dat ook volwassenen die al eerder hebben deelgenomen aan een lees- en schrijfcursus toch nog duidelijk behoefte hebben aan verbetering van hun lees- en schrijfvaardigheid.

CONCLUSIE

In 2008 zijn meer gemeenten actief geworden bij de aanpak van laaggeletterdheid: in zeker 46 gemeenten beschikt men over een gemeentelijk aanvalsplan, terwijl het aantal gemeenten waarin een start is gemaakt met de aanpak van laaggeletterdheid in de richting van de 200 komt, wat een verdubbeling betekent in vergelijking met 2007. Dit betekent dat de voor 2008 vastgestelde kwantitatieve doelstellingen van de derde mijlpaal daarmee zijn gehaald. In veel gemeenten waar een start is gemaakt met die aanpak heeft dat nog niet geleid tot zichtbare resultaten. Mogelijke oorzaak hiervan is de tijd die nodig is om laaggeletterdheid een structurele plek binnen het beleid te geven. In gemeenten waar dat wel het geval is leidt het structureel campagne voeren tot een duidelijke toename in het aantal deelnemers van lees- en schrijfcursussen.

Met uitzondering van Friesland zijn in alle provincies initiatieven genomen tot een provinciaal actie- of aanvalsplan. In zes provincies is inmiddels een aanvalsplan laaggeletterdheid vastgesteld of is daartoe opdracht gegeven. Daarmee liggen provincies op schema om de geformuleerde derde mijlpaal om in 2010 te beschikken over negen provinciale aanvalsplannen

te halen. In deze provinciale aanvalsplannen vormen de leesbevorderingsprojecten een onderdeel. Dit houdt in dat men ook met betrekking tot de vierde mijlpaal om in 2010 in een meerderheid van de gemeenten lokale en regionale leesbevorderingsplannen uit te voeren op koers ligt.

Van het programma *Lees en Schrijf!* werden in 2008 ruim 37.000 werkboeken besteld; op de website werd met ruim 40.000 gebruikers meer dan een verdubbeling van het aantal bezoekers ten opzichte van 2007 geregistreerd. Blijkbaar is het op deze manier mogelijk een grote groep individuele leerders 'achter de voordeur' te bereiken die bereid zijn om buiten een formele onderwijssituatie aan vaardigheden te werken. Zo wordt ook deze groep bereikt. Van dat gegeven kan in de toekomst gebruik worden gemaakt bij de ontwikkeling van andere basisvaardigheden. De voor 2009 geplande ontwikkeling van *Lees en Schrijf! Geld en Rekenen* is daar een voorbeeld van.

Deelname aan lees- en schrijf- (en reken)cursussen

7

Het Actieplan Alfabetisering 2002-2006 dat een substantiële toename van het aantal alfabetiseringstrajecten in de Educatie (roc's) tot doel had, leverde niet het gewenste effect op: werden er in 2003 bij de nulmeting iets meer dan 5.000 cursisten geteld, bij de meting in 2006 waren dat er niet veel meer dan 5.500. Met het *Aanvalsplan* is een veel breder traject ingezet, dat zowel het initieel onderwijs als de scholingsmogelijkheden na die fase omvat. Omdat het in deze rapportage vooral om de deelname van volwassenen aan lees- en schrijfonderwijs gaat, wordt hier alleen op de post-initiële route ingegaan.

De vijfde mijlpaal van het *Aanvalsplan* is om het aantal cursisten dat deelneemt aan het lees-, schrijf- en/of rekenonderwijs tussen 2006 en 2010 te verdubbelen. Het komt erop neer dat in 2010 minimaal 12.500 laaggeletterden zo'n cursus gevolgd moeten hebben. Het gaat daarbij om volwassenen van wie de lees- en schrijfvaardigheid in het Nederlands onder KSE-niveau 3 (overeenkomstig het internationale IALS-niveau 2) ligt.

Bij de deelnamemonitor moeten vooraf enkele opmerkingen worden geplaatst. Hoewel tegenwoordig ook andere organisaties dan roc's de doelgroep kunnen bedienen heeft deze zich in 2008, net als tot 2006, beperkt tot de Educatie (roc's). Verkenningen uit tussenliggende jaren naar het cursusaanbod bij brede scholen, welzijnsinstellingen en bibliotheken bleken te weinig op te leveren om opname in de monitor te rechtvaardigen, terwijl het onderzoek naar laaggeletterdheid in het bedrijfsleven door Stichting van de Arbeid is overgenomen. Het betekent dat de *Monitor deelname lees- en schrijfonderwijs 2008* geen volledig beeld meer geeft van de deelname van laaggeletterde volwassenen aan voor hen bestemde lees-, schrijf- en/of rekencursussen. Verder dient te worden bedacht dat de benodigde gegevens niet verzameld zijn

op het niveau van het individu, maar op een geaggregeerd niveau (cursus, locatie- en roc-niveau).

WERVING EN SAMENWERKING

Samenwerking met regionale en lokale overheden, maatschappelijke organisaties en het regionale bedrijfsleven is een belangrijke voorwaarde om de doelen van het *Aanvalsplan* te bereiken. Gemeenten nemen daarbij een centrale positie in. Het aantal roc's dat met een gemeente samenwerkt is het afgelopen jaar gestegen van 28% naar 47%, terwijl het percentage dat samenwerkt met gemeentes en regionale overheden rond de 50% uitkomt. Werving is veelal een onderdeel in die samenwerking.

Vergeleken met voorgaande jaren zijn steeds meer roc's in de gelegenheid om de werving van cursisten ter hand te nemen. Ruim 60% van de roc's heeft nu een beleidsplan voor werving en 16% werkt aan zo'n plan. Gemeenten geven roc's steeds meer ruimte om wervingsactiviteiten uit te voeren. Gebeurde dat in 2006 nog slechts bij 31% van de roc's, in 2007 was dit percentage opgelopen tot 88% en in 2008 bedroeg het 90%. Er lijkt dus sprake te zijn van structurele maatregelen die beleidsmatig zijn vastgelegd. Door de ruimte die gemeenten roc's hiertoe bieden, groeit ook het aantal medewerkers dat daarvoor wordt vrijgemaakt en is er een toename te zien van allerlei wervingsactiviteiten in de vorm van mediacampagnes, benadering van bedrijven en inzet van ambassadeurs.

Veel roc's hebben een duidelijke stijging van de aanmeldingen opgemerkt (zie de paragraaf over deelnamecijfers). Mede om die reden houden steeds meer roc's hun wervingsactiviteiten systematisch bij (in 2008 één op de twee roc's) en evalueren ze hoe die activiteiten zich verhouden tot het aantal nieuwe cursisten dat een opleiding volgt. Het blijkt dat eigen initiatief van de cursist, stimulering vanuit het bedrijf en de sociale omgeving van laaggeletterden de belangrijkste factoren zijn om deze groep aan te zetten tot deelname aan een lees- en schrijfcursus. Buurthuizen en bibliotheken spelen daarin vooralsnog een geringe rol.

HET ONDERWIJSAANBOD

Omdat de beschrijving van het onderwijsaanbod niet langer betrekking heeft op het schooljaar maar op het kalenderjaar en de gegevens vanaf 2007 alleen nog op locatieniveau (en door sommige roc's enkel op instellingsniveau) worden aangeleverd, is deze globaler en beperkter dan tot 2006 en is vergelijking met voorgaande jaren niet goed mogelijk. Niettemin kan hierover het een en ander gerapporteerd worden.

De trend dat rekenen steeds minder deel uitmaakt van het cursusaanbod, heeft zich in 2008 verder doorgezet. Vier van de vijf cursisten komen voor cursussen lezen en schrijven, slechts één op de vijf neemt deel aan een cursus waarvan rekenen een onderdeel vormt, of een op zichzelf staande cursus is. De meeste cursussen (70%) beogen door verbetering van de lees- en schrijfvaardigheid de sociale redzaamheid van de laaggeletterden te vergroten. Een kwart van de cursisten neemt deel aan cursussen gericht op professionele redzaamheid, terwijl hooguit 5% dat doet om de educatieve redzaamheid te verbeteren (tot 2007 bedroeg dat percentage nog 10%).

Verreweg de meeste cursisten volgen lees-, schrijf- en/of rekencursussen op de twee laagste niveaus: bijna 40% op niveau KSE 1 en ruim 40% op niveau KSE 2. Minder dan een kwart van de deelnemers werkt toe naar niveau KSE 3. Uit deze cijfers blijkt dat de weg naar geletterdheid voor veel cursisten lang is. Mede gelet op hun vooropleiding en cognitieve vermogens is het realistisch om ervan uit te gaan dat een deel van hen dat stadium niet zal bereiken. Om het begin- en eindniveau van cursisten te toetsen worden in ongeveer 80% van de roc's intake- en eindtoetsen gebruikt, een percentage dat vrijwel hetzelfde is als in 2007. In twee van de tien roc's wordt niet objectief bepaald of cursisten aan het eind van het programma het beoogde doel hebben bereikt.

DEELNAME AAN CURSUSSEN

In de 39 roc's die NT1-taalonderwijs aanbieden hebben in 2008 in totaal 12.048 laaggeletterden een lees-, schrijf- en/of rekencursus gevolgd. Ten opzichte van 2007 (bijna 9.000 cursisten) betekent dat een toename van ruim 30%. Wel moet hierbij worden opgemerkt dat dit percentage mogelijk iets geflatteerd is, omdat in 2007 niet alle roc's hun gegevens op jaarbasis konden

aanleveren. De verhoudingen in deelname tussen provincies weerspiegelen in hoge mate de verhoudingen in bevolking tussen provincies. Afgemeten aan de verhoudingen in de bevolking doet Groningen het, evenals in voorgaande jaren, relatief goed. Daarentegen blijft de deelname in de provincie Gelderland achter bij wat verwacht kan worden op basis van de verdeling van de bevolking over de provincies. Het aantal roc's met ten hoogste 75 cursisten is in 2008 bijna gehalveerd (van negen naar vijf), terwijl het aantal roc's met meer dan 400 cursisten is verdubbeld (van vijf naar elf).

De verdeling van de cursisten naar achtergrondkenmerken is door de jaren heen vrij stabiel. In 2008 is iets meer dan 60% van de cursisten van autochtone afkomst, circa 33% van allochtone afkomst en de overige 6% is afkomstig uit Aruba, Suriname of de Antillen. De deelname van cursisten die in hun jeugd speciaal onderwijs hebben gevolgd is na enkele jaren van groei weer terug op het percentage van 2003, te weten 14%. Dat is niet zozeer het gevolg van een geringere deelname uit die groep, als wel van de sterke groei in het aantal cursisten dat aan andere vormen van initieel onderwijs heeft deelgenomen. Ongeveer 55% van de laaggeletterde cursisten behoort tot de werkende bevolking, zoals dat in de twee jaar voorgaande jaren ook het geval was. Rond de 10% is werkloos en circa een derde behoort tot de niet-werkenden (huisvrouw of -man, WAO, VUT of AOW). In 2008 was 59% van de cursisten vrouw en 41% man. In 2007 bedroeg het aantal vrouwen 53% en in 2006 55%. Onder de aanwas van cursisten in 2008 bevinden zich dus vooral vrouwen.

Vanwege de veel grotere instroom in 2008 is het percentage cursisten dat voor het eerste jaar aan een lees- en schrijfcursus deelneemt sterk gestegen: 53% versus 41% in de jaren ervoor; 28% nam voor het tweede jaar deel en circa 19% voor het derde jaar. Evenals in 2007 verliet 35% het NT1-onderwijs. Tweederde van hen had de cursus afgerond, een derde is als uitvaller genoteerd. Daarbij moet worden opgemerkt dat niet alle deelnemers die de cursus voortijdig verlaten zichzelf als uitvaller beschouwen: een deel van hen acht zichzelf voldoende geletterd om zelfstandig alledaagse lees- en schrijftaken uit te voeren. Als redenen voor uitval worden overwegend persoonlijke omstandigheden en gebrek aan tijd genoemd. Redenen samenhangend met de cursus of met personen binnen een cursusgroep, inclusief de docent, zijn nauwelijks een aanleiding om voortijdig te stoppen.

NT2-ALFABETISERINGSONDERWIJS

Tot de doelgroep van het *Aanvalsplan* behoren naast de autochtone laaggeletterden ook de zogenaamde NT1½-leerders. Met die laatste term worden cursisten bedoeld voor wie het Nederlands niet de eerste taal is, maar die het Nederlands mondeling voldoende beheersen om deel te nemen aan gesprekken en om de instructietaal in lessen te kunnen begrijpen. Allochtone volwassenen die deelnemen aan het NT2-onderwijs en het Nederlandse schrift niet beheersen, behoren niet tot de doelgroep van het *Aanvalsplan*. Net als in 2007 is van deze (allochtone) deelnemers aan het NT2-alfabetiseringsonderwijs de deelname op roc's geïnventariseerd. Op basis van de door 20 roc's aangeleverde informatie kan worden geschat dat in 2008 circa 7000 allochtone volwassenen deelnamen aan het NT2-alfabetiseringsonderwijs. In 2007 kwam de schatting op 6000 uit, wat zou kunnen wijzen op een toename in de deelname. Evenals in 2007 is de man-vrouwverhouding onder de cursisten ongeveer één op drie. Waarom die verhouding zo scheef is, valt op basis van de verzamelde gegevens niet te zeggen. Nederlands is in vrijwel alle groepen de instructietaal. Toetsen ter bepaling van begin- en eindniveau worden vrij algemeen gebruikt.

CONCLUSIE

De vijfde mijlpaal van het *Aanvalsplan* is om het aantal cursisten dat deelneemt aan het lees-, schrijf- en/of rekenonderwijs tussen 2006 en 2010 te verdubbelen. Het komt erop neer dat in 2010 minimaal 12.500 laaggeletterden zo'n cursus gevolgd moeten hebben. De belangrijkste conclusie is dat de verhoogde wervingsactiviteiten ook werkelijk het effect gaan opleveren waarvoor ze bedoeld zijn: de toestroom van laaggeletterden naar lees- en schrijfcursussen te vergroten. Dit blijkt zowel uit het onderwijsaanbod als uit de deelnamecijfers aan lees- en schrijfcursussen. Nadat tussen 2006 en 2007 al een toename met ruim 20% van het aantal cursisten kon worden geconstateerd, is de deelname aan die cursussen nog sterker gestegen, in 2008 zelfs met zo'n 30% tot een totaal van 12.048 cursisten. Het streefcijfer van 12.500 cursisten in 2010 komt daarmee in zicht.

Uit de wervingsactiviteiten van roc's blijkt dat het direct aanspreken van laaggeletterden via de media, maar ook via hun sociale omgeving of via werkgevers, het meest lonend lijkt.

Buurthuizen en bibliotheken lijken vooralsnog in die rol achter te blijven of lijken minder effectief. Naar verwachting zullen deze organisaties in de toekomst een grotere rol gaan spelen.

Werving en toeleiding

8

Maatschappelijke organisaties fungeren als belangrijke toeleiders van laaggeletterden naar een passend cursusaanbod. Door deze instanties te betrekken bij de aanpak van laaggeletterdheid kunnen mensen die daarvoor in aanmerking komen, gestimuleerd worden om iets aan hun lees- en schrijfvaardigheid te doen. Met het programma *Taalkracht* probeert Stichting Lezen & Schrijven verschillende doelgroepen te bereiken die een wervende rol kunnen spelen bij het binnenhalen van nieuwe cursisten, zoals consultatiebureaus, bibliotheken en roc's. Ook mensen die zelf in het verleden met lees- en schrijfproblemen hebben geworsteld kunnen een ambassadeursrol op zich nemen om zo lotgenoten aan te sporen zich voor een lees- en schrijfcursus aan te melden. Verder komen veel nieuwe cursisten binnen via de Nationale Bellijn. In dit hoofdstuk komen eerst de rol van maatschappelijke organisaties, het ambassadeursnetwerk en de bellijn aan de orde. Daarna wordt ingegaan op het programma *Taalkracht* en verschillende varianten daarvan.

37

MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES, TRAIN DE TRAINER EN DE NATIONALE BELLIJN

Door hun directe contact met mensen, zijn maatschappelijke organisaties belangrijke instanties om laaggeletterden aan te spreken en te stimuleren om hun achterstand aan te pakken. Stichting Lezen & Schrijven wil deze organisaties daarvan bewust maken en streeft ernaar de doorverwijzende rol die deze instanties hebben te verankeren. Maatschappelijke organisaties zien hun aandeel in de aanpak van laaggeletterdheid vaak als een logische taak. Wel moeten zij hier nog vaak op gewezen worden. Stichting Lezen & Schrijven deed dat in 2008 bij uiteenlopende instanties, zoals de gemeentelijke gezondheidsdiensten (GGD Nederland), het Juridisch Loket, de Belastingdienst, het Leger des Heils, het Nederlands Instituut voor

Gezondheidszorg en Ziektepreventie (NIGZ) en het arbeidsmarkt- en ontwikkelingsfonds voor de sociale werkvoorziening (SBCM).

CINOP heeft – in nauwe samenwerking met Stichting ABC – het trainen van roc-docenten als begeleider/coach van ambassadeurs laaggeletterdheid op zich genomen. Ambassadeurs zijn laaggeletterden die hun eigen lees- en schrijfproblemen hebben overwonnen en hun ervaringen op dat gebied met anderen willen delen. In het project *Train de Trainer* worden roc-docenten opgeleid in het gebruik van de lessenserie *Zeg het voort*, een lesprogramma om de ambassadeurs voor te bereiden op hun taak in de werving van cursisten. In 2008 heeft CINOP één *Train de Trainer*-cursus verzorgd met 16 deelnemers van zes roc's. Tevens is het landelijk netwerk voor ambassadeurs van start gegaan met een landelijke ambassadeursdag in Amsterdam en zijn voorbereidingen getroffen voor de opstart van regionale netwerken. Daarnaast is de website voor ambassadeurs (www.ikbenambassadeur.nl) in belangrijke mate verbeterd.

De *Nationale Bellijn* had in 2008 een tweeledige functie, te weten verwijzing naar cursussen en registratie van boekbestellers van *Lees en Schrijf!* en *Lees en Schrijf! Taal op je werk*. In totaal kwamen er 32.986 telefoontjes binnen, waaronder 11.423 boekbestellingen. Belangrijk voor een efficiënte werving is een goed functionerende bellijn. In 2008 kon het daarvoor ingeschakelde callcenter niet aan alle gestelde eisen voldoen. Via de bellijn werden 17.205 werkboeken van *Lees en Schrijf!* en 19.975 werkboeken van *Lees en Schrijf! Taal op je werk* besteld (zie ook hoofdstuk 6).

TAALKRACHT

Taalkracht is inmiddels een bekende naam, waarvan verschillende varianten in omloop zijn, waaronder *Taalkracht voor roc's*, *Taalkracht voor consultatiebureaus* en *Taalkracht voor bibliotheken*.

Taalkracht voor roc's is een project speciaal gericht op NT1-docenten en directeuren educatie die werkzaam zijn bij de roc's. *Taalkracht voor roc's* bestaat uit een map met tips over de aanpak van laaggeletterdheid en het werven van cursisten. In 2007 werden 161 pakketten verspreid, waarna 101 docenten en directeuren aangaven aanvullingen te willen ontvangen. In 2008 werden nog eens 130 pakketten besteld. Uit reacties op *Taalkracht voor roc's* blijkt dat docenten behoefte hebben aan meer tips, meer gedetailleerde informatie en meer praktijkvoorbeelden.

Consultatiebureaus kunnen een belangrijke rol spelen bij het herkennen van laaggeletterdheid en bij het attenderen van laaggeletterde ouders op de lees- en schrijfcursussen: bij consultatiebureaus komen praktisch alle – en dus ook laaggeletterde – ouders, en is men gewend om opvoedingsadviezen te geven aan ouders. Het project *Taalkracht voor consultatiebureaus* streeft ernaar dat eind 2009 minstens 240 consultatiebureaus de aanpak van laaggeletterdheid in hun dagelijkse praktijk hebben verankerd. Met een regiotour werden in 2008 91 consultatiebureaus bereikt, wat neerkomt op 7,5% van het totaal aan consultatiebureaus. Door het project *Taalkracht voor consultatiebureaus* is het bewustzijn over laaggeletterdheid toegenomen, maar verankering van de aanpak binnen de jeugdgezondheidszorg heeft nog niet plaatsgevonden. Tijdsgebrek is een veelgehoorde reden om laaggeletterdheid niet structureel te bespreken tijdens een consult. Gemeenten kunnen daarin echter een verschil in maken: zo heeft de gemeente Rotterdam besloten om de tijd voor een consult te verlengen.

Het project *Taalkracht voor bibliotheken* bestaat uit een website die dient als dé informatiebron over laaggeletterdheid voor alle medewerkers van openbare bibliotheken (zie ook hoofdstuk 3). Met de website hoopt men te bewerkstelligen dat laaggeletterdheid deel uitmaakt van het beleid in de bibliotheek en dat het is ingebed in de dagelijkse gang van zaken: er dient kennis en informatie over de problematiek van laaggeletterdheid aanwezig te zijn, er moet een aanbod zijn van makkelijk leesbare boeken en door leesbevorderingsacties moet laaggeletterdheid worden voorkomen. In 2008 telde de site 36.537 hits van 1.170 unieke bezoekers. In Groningen, Friesland, Drenthe, Noord- en Zuid-Holland hebben provinciale bibliotheekorganisaties de aanpak van laaggeletterdheid tot een van hun speerpunten gemaakt. Het aantal ‘makkelijk lezen’-pleinen voor volwassenen groeit.

CONCLUSIE

Maatschappelijke instanties kunnen een belangrijke rol vervullen bij de werving en toeleiding van laaggeletterden naar lees- en schrijfcursussen. In 2008 zijn uiteenlopende instellingen daarop aangesproken. Tevens ging een landelijk netwerk van ambassadeurs van start en werden roc-docenten opgeleid om de ambassadeurs te begeleiden bij hun taak. Belangrijk voor een efficiënte werving is een goed functionerende bellijn. In 2008 kon het daarvoor ingeschakelde

callcenter niet aan alle gestelde eisen voldoen, maar voor 2009 zijn op dat punt de nodige maatregelen genomen.

Voor de werving van cursisten via roc's, consultatiebureaus en bibliotheken zijn speciaal voor deze instellingen varianten van het programma *Taalkracht* ontwikkeld en geïmplementeerd. Uit reacties op *Taalkracht voor roc's* blijkt dat docenten behoefte hebben aan meer tips, meer gedetailleerde informatie en meer praktijkvoorbeelden. Mogelijk voorzien de in 2008 gestarte ontwikkeling van een *Handboek NT1* en een *Taalgids NT1* in deze behoeften. Het *Handboek NT1* is bedoeld voor opleiders en omvat een methodiekbeschrijving Nederlands voor laaggeletterden. Dit Handboek is in het voorjaar van 2009 verschenen. De *Taalgids NT1* biedt individuele leerders de mogelijkheid om systematisch en gestructureerd te werken aan verbetering van hun lees- en schrijfvaardigheid. Door middel van deze publicaties kunnen de initiatieven uit het *Aanvalsplan* ook ná 2010 worden ondersteund.

Door het project *Taalkracht voor consultatiebureaus* is het bewustzijn over laaggeletterdheid toegenomen, maar verankering van de aanpak binnen de jeugdgezondheidszorg heeft nog niet plaatsgevonden. Tijdgebrek is een veelgehoorde reden om laaggeletterdheid niet structureel te bespreken tijdens een consult. Het project *Taalkracht voor bibliotheken* bestaat uit een website die in 2008 36.537 hits van 1.170 unieke bezoekers had. De website zal in 2009 worden overgedragen aan de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) om structurele borging van de aanpak van laaggeletterdheid te garanderen.

Publiciteit en informatievoorziening

9

Het taboe dat rust op laaggeletterdheid blijft, zonder de juiste aandacht, bestaan. Zolang het probleem onbekend is, denken veel laaggeletterden dat zij de enigen zijn met lees- en schrijfproblemen. Dit maakt het taboe alleen maar groter. De enige wijze om dit te doorbreken is gerichte en consistente communicatie naar een breed publiek. Publiekscommunicatie is een van de kernactiviteiten van Stichting Lezen & Schrijven.

Hoewel het hele jaar door op zoveel mogelijk manieren elke gelegenheid wordt aangegrepen om laaggeletterdheid bij een breed publiek bekend te maken, bereiken de publiciteitsacties een hoogtepunt tijdens specifieke mediacampagnes en rondom de Dag en de Week van de Alfabetisering. Andere belangrijke manieren van informatieverstrekking die meer gericht zijn op professionals en stakeholders betreffen het Digitaal Kenniscentrum Laaggeletterdheid en de halfjaarlijkse bijeenkomsten van het Voortgangsberaad.

DAG EN WEEK VAN DE ALFABETISERING

Om een breed publiek te bereiken is het belangrijk dat de media belangstelling tonen voor taal, lezen en schrijven. Die aandacht was er in 2008 ruimschoots: er verschenen ruim 2.800 artikelen over laaggeletterdheid of over gerelateerde onderwerpen. Opvallend was dat er steeds meer interviews met alfabetiseringsambassadeurs in zowel landelijke als regionale media verschenen. Deze ambassadeurs spelen een belangrijke rol in het doorbreken van het taboe. Ook het aantal hits op www.lezenenschrijven.nl nam in 2008 sterk toe. Waren dat er in 2007 ruim 2 miljoen, in 2008 liep dat aantal tegen de 3,5 miljoen.

Van 8 tot en met 13 september 2008 organiseerde Stichting Lezen & Schrijven voor de vierde keer op een rij de Week van de Alfabetisering, met dit jaar als thema *Geletterdheid raakt ons allemaal*. Organisaties waren opgeroepen om zelf activiteiten te organiseren. Dat resulteerde in 120 activiteiten van 95 organisaties. De Week van de Alfabetisering zorgde ook nu weer voor een piek aan media-aandacht. In totaal verschenen er 331 nieuwsberichten op radio, tv en in de geschreven pers. Een kleine greep hieruit ter illustratie: een interview met een alfabetiserings-ambassadeur dat in diverse huis-aan-huisbladen werd geplaatst; een interview met prinses Laurentien over de aanpak van laaggeletterdheid dat in 17 regionale dagbladen werd opgenomen met een publiek van 1,7 miljoen krantenlezers; een live *Lingo* show met presentatrice Lucille Werner op station Amersfoort Centraal. Een ander moment dat veel publiciteit genereerde, was de persconferentie van Stichting Lezen & Schrijven op 10 september in Den Haag, waar bekend werd gemaakt dat de stichting met haar activiteiten doorgaat tot in ieder geval 2015.

De Dag van de Alfabetisering, traditiegetrouw op 8 september, werd dit jaar georganiseerd door CINOP. Op deze dag werden in de Openbare Bibliotheek van Amsterdam door staatssecretaris Marja van Bijsterveldt van Onderwijs, in het bijzijn van prinses Laurentien, vijf nationale alfabetiseringsprijzen uitgereikt. De hoofdprijs van 15.000 euro ging naar het Kenniscentrum Alfabetisering Nederlandstaligen (KAN) van het ROC van Amsterdam met het project *Zelfkunnen*. In dit project kunnen de deelnemers rekenen op een individuele aanpak waarbij de eigen leervraag centraal staat. De winnende projecten zijn geportretteerd in *Parels van Geletterdheid 2008*. Dit is een jaarlijkse publicatie van CINOP over goede voorbeelden, die in een oplage van 3000 exemplaren gratis is verspreid. Deze goede praktijken kunnen voor andere instellingen een voorbeeldfunctie vervullen.

MEDIACAMPAGNE, DIGITAAL KENNISCENTRUM EN VOORTGANGSBERAAD

In de mediacampagne Leer Lezen en Schrijven vertellen alfabetiseringsambassadeurs in radio- en televisiespotjes hun verhaal. Belangrijkste doel is volwassen laaggeletterden aan te sporen een cursus lezen en schrijven te volgen, met als bijeffect een vergroting van de bekendheid omtrent laaggeletterdheid. Via gerichte media is de campagne ook ingezet om doorverwijzers te bereiken, zoals werkgevers en overheids- en onderwijsinstanties die laaggeletterden kunnen aansporen om een cursus te gaan volgen. Wat de campagne heeft opgeleverd in termen van het

aantal aanmeldingen voor een lees- en schrijfcursus is niet met zekerheid te zeggen, maar wat wel opvalt is dat er een piek is in het aantal telefoongesprekken naar de Nationale Bellijn op momenten dat de campagne loopt. We zien ditzelfde verschijnsel rond het moment waarop de *Lees & Schrijf!* programma's worden uitgezonden (zie hoofdstuk 6).

Het Digitaal Kenniscentrum Laaggeletterdheid (www.basisvaardigheden.nl), door CINOP opgezet en beheerd, is gericht op alle kennisdomeinen die in het kader van laaggeletterdheid relevant zijn. Voor alle websites die een relatie hebben met het *Aanvalsplan* is er een centraal portaal gecreëerd waar alle informatie over laaggeletterdheid te vinden is en waar professionals via een kenniskring hun kennis kunnen delen en vergroten. Van sommige websites van waaruit het centrale portaal kan worden doorgelinkt is het aantal unieke bezoekers in 2008 meer dan verdubbeld in vergelijking met 2007 (zoals: www.ikbenambassadeur.nl van 7.180 naar 16.738; www.taalinmbo.nl van 11.579 naar 22.461).

Het Voortgangsberaad is een overleg dat tweemaal per jaar plaatsvindt op uitnodiging van het Ministerie van OCW waarbij alle stakeholders worden uitgenodigd die op enigerlei wijze een rol kunnen spelen in het *Aanvalsplan* of daar een betrokkenheid bij hebben. Het beraad, dat door CINOP wordt gecoördineerd en voorbereid, heeft tot doel belanghebbenden te informeren en partijen aan elkaar te binden. Het Voortgangsberaad leverde in 2008 nog niet de verwachte respons op.

CONCLUSIE

Ook in 2008 is het gelukt om veel aandacht voor laaggeletterdheid te genereren. Dat gebeurde vooral tijdens de Dag en de Week van de Alfabetisering en door middel van de campagne *Leren Lezen en Schrijven* waarin ambassadeurs lotgenoten aansporen een cursus lezen en schrijven te volgen. Ook de uitreiking van vijf nationale alfabetiseringsprijzen droeg hieraan bij. Media-aandacht voor het thema laaggeletterdheid is en blijft van essentieel belang. Voor de komende jaren wordt de focus meer gelegd op regionale en lokale aandacht voor laaggeletterdheid, zoals de communicatieondersteuning bij het project *Taal in de buurt*. Daarnaast wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een nieuw televisieformat, waarbij laaggeletterden vooral zelf aan het woord zullen komen.

Door relevante websites op het gebied van laaggeletterdheid aan elkaar te koppelen in het Digitaal Kenniscentrum Laaggeletterdheid verdubbelde het aantal bezoekers van een aantal sites. Het Voortgangsberaad leverde in 2008 niet de verwachte respons op. Gekeken wordt hoe dit in 2009 verbeterd kan worden. In 2009 staat een conferentie op het programma om het gehele *Aanvalsplan* te evalueren. Hiervoor worden deskundigen die niet direct betrokken zijn bij het *Aanvalsplan* gevraagd te reflecteren op de aanpak en opbrengsten van het project.

Om de effectiviteit van het *Aanvalsplan* te kunnen verhogen is het belangrijk om inzicht te hebben in de mate waarin Nederlanders zich bewust zijn van de omvang van laaggeletterdheid en in hoeverre zij bekend zijn met mogelijkheden voor laaggeletterden om hun taalvaardigheid te verbeteren. Door dit inzicht kunnen strategieën om laaggeletterdheid tegen te gaan worden aangewend of aangepast om een breder publiek te bereiken. CINOP voert daartoe, in samenwerking met TNS-NIPO, tweejaarlijks een onderzoek uit naar zowel de bekendheid met laaggeletterdheid bij Nederlanders en de invloed daarop van intensieve media-aandacht, als naar de herkenning van laaggeletterdheid in de eigen sociale omgeving. Het onderzoek met als titel *Hoe bekend zijn wij met laaggeletterdheid?* heeft net als in 2006 plaatsgevonden door middel van een telefonisch enquête rond de Dag van de Alfabetisering (8 september 2008) onder een duizendtal respondenten.

BEKENDHEID MET LAAGGELETTERDHEID

Het blijkt dat de intensieve mediaberichtgeving rond de Dag van Alfabetisering tot een toename in bekendheid met laaggeletterdheid heeft geleid. Vooral bij de groep hoger opgeleiden is dit effect groot. Tegelijkertijd moet geconstateerd worden dat een kwart tot eenderde van de bevolking de Dag van de Alfabetisering is ontgaan. Voorafgaand aan deze dag bleek zelfs minder dan de helft van de respondenten kennis te hebben van deze dag. Net als twee jaar geleden blijkt dat de bekendheid met laaggeletterdheid door de Dag van de Alfabetisering toeneemt, maar dat dit onderwerp in de loop van het jaar ook weer gemakkelijk uit het geheugen van mensen verdwijnt.

De verwachting dat de Dag van de Alfabetisering een bijdrage levert aan de bewustwording van het werkelijke aantal laaggeletterden blijkt niet uit te komen. Men onderschat het aantal laaggeletterden zowel voor als na de dag, zodat de dag niet heeft bijgedragen tot een betere inschatting van het aantal laaggeletterden. De campagne heeft er evenmin toe geleid dat Nederlanders zich bewuster zijn geworden van de bevolkingsgroep waarin laaggeletterdheid het meest voorkomt. Nederlanders die in het buitenland zijn geboren, dyslectici, volwassenen met een laag opleidingsniveau en/of intelligentieniveau worden genoemd als groepen met de meeste laaggeletterden. Dat er echter ook laaggeletterden zijn onder de populatie bij wie je het niet zou verwachten, is nog onvoldoende bekend.

Nederlanders vinden net als twee jaar geleden dat mensen met lees- en schrijfproblemen de kans moeten krijgen om daar wat aan te doen. Toch weet maar een kleine groep Nederlanders waar informatie over cursussen voor laaggeletterden te vinden is. Als het er vervolgens om gaat te weten waar die cursussen gegeven worden, dan is die groep nog kleiner. Deze bevindingen verschillen nauwelijks met die uit 2006. Verder blijkt dat de berichtgeving over laaggeletterdheid bij volwassenen het grote publiek, net als twee jaar geleden, vooral via televisie en krant bereikt. De rol van internet is daarbij echter in opkomst.

HERKENNING VAN LAAGGELETTERDHEID EN DEELNAME AAN CURSUSSEN

Ruim de helft van de Nederlandse bevolking kent iemand met lees- of schrijfproblemen, vooral vanuit familie- en vriendenkring en in iets mindere mate vanuit het werk. 84% van de Nederlanders geeft aan zelf geen moeite te hebben met dagelijkse lees- en schrijftaken. Dit betekent dat 16% daar wel moeite mee heeft, een resultaat dat vergelijkbaar is met dat van twee jaar terug. Van deze 16% behoort niet meer dan 4% tot de laaggeletterden; de andere 12% heeft vooral moeite met complexere taaltaken waar ze dagelijks mee te maken krijgen.

De meeste ondervraagden die zeggen soms of vaak moeite te hebben met alledaagse lees- en schrijftaken en die het bovendien belangrijk vinden om daar verbetering in aan te brengen zijn niet van plan om daarvoor een cursus te volgen. Opmerkelijk is dat meer dan de helft aangeeft zich voldoende te kunnen redden. Een andere veel genoemde reden is gebrek aan tijd. Overige redenen zijn dat het werk het niet toelaat om tijdens werktijd een cursus te volgen, dat men

zichzelf te oud vindt om nog een cursus te gaan volgen of dat de kosten die daaraan verbonden zijn een belemmering vormen.

Slechts een enkeling heeft korter of langer geleden aan een cursus voor lezen of schrijven deelgenomen. De redenen om deze cursus te volgen waren voornamelijk in de werksfeer (werk of bestuurswerk) te zoeken. Resteert een groep die wel de intentie heeft om een cursus lees- en/ of schrijfvaardigheid te volgen, maar daar tot nu toe geen stappen voor heeft ondernomen. De redenen die men hiervoor heeft opgegeven zijn wederom tijdgebrek en dat het werk dit niet toelaat.

Met naar schatting een miljoen autochtone volwassenen die laaggeletterd zijn en een half miljoen van allochtone afkomst is de deelname van laaggeletterden aan lees- en schrijfcursussen een fractie van deze aantallen. De vraag is waarom relatief weinig laaggeletterden een cursus volgen. De belangrijkste redenen zijn: de mate van bewustzijn van eigen tekortkomingen, de mate van herkenning van het belang om de lees- en schrijfvaardigheid te verbeteren, nadenken over de mogelijkheden er iets aan te gaan doen en de stap te zetten om informatie in te winnen dan wel zich op te geven.

CONCLUSIE

De bevindingen uit het onderzoek naar de bekendheid met laaggeletterdheid in 2008 komen in grote lijnen overeen met die van twee jaar geleden. De Dag van de Alfabetisering en alle berichtgeving die daarmee samenhangt, levert direct na de campagnes een tijdelijke opleving van kennis op. Het langetermijneffect van de berichtgeving over laaggeletterdheid en campagnes is na twee jaar beperkt gebleven. Het lijkt in ieder geval belangrijk om aandacht aan het onderwerp te blijven schenken, om zo ook op langere termijn effecten te kunnen genereren.

Samenvatting en conclusie

1 1

Kern van het *Aanvalsplan Laaggeletterdheid 2006-2010* is het terugbrengen van het aantal Nederlanders dat moeite heeft met lezen en schrijven. De ambitie van het *Aanvalsplan* is om in de periode tot 2010 de volgende zes mijlpalen te bereiken.

- 1 Het percentage leerlingen voortgezet onderwijs dat op of onder PISA-leesniveau 1 zit (thans 11%), terugdringen tot 10%, rekening houdend met een verwachte toename van deze probleemgroep in 2010.
- 2 Het aantal werkgevers dat actief bijdraagt aan de bestrijding van laaggeletterdheid, met 50 tot 100 procent vergroten.
- 3 De totstandkoming van negen provinciale aanvalsplannen en van een aanzienlijk aantal gemeentelijke aanvalsplannen.
- 4 De uitvoering van lokale en regionale leesbevorderingsplannen in een meerderheid van de gemeenten.
- 5 De verhoging van het aantal deelnemers aan alfabetiseringscursussen tot rond de 12.500.
- 6 De verbetering van de effectiviteit met betrekking tot de bestrijding van laaggeletterdheid door onderzoek, monitoring en internationale samenwerking.

Het *Aanvalsplan* zet in op enerzijds het voorkomen en, anderzijds het verminderen van laaggeletterdheid. Het *voorkómen* is er in de eerste plaats op gericht om te bevorderen dat scholen een actief taalbeleid voeren, waarin verbetering van lees- en schrijfvaardigheid prioriteit heeft. In het bijzonder betreft dat het primair en voortgezet onderwijs en het mbo. De Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen heeft in 2008 met het voorstel voor referentieniveaus,

standaarden en toetsen een belangrijke impuls gegeven tot kwaliteitsverbetering van het taal- en rekenonderwijs in de hele onderwijskolom.

De prioriteit voor het jonge kind gaat gepaard met belangrijke investeringen in de VVE. Evaluatiestudies van voor- en vroegschoolse programma's laten – indien aan bepaalde uitvoeringscondities is voldaan – een positief effect zien, maar over het effect ervan op langere termijn kan op dit moment nog weinig worden gezegd. Dat geldt eveneens voor de in het primair onderwijs lopende initiatieven om de taalvaardigheid van leerlingen te vergroten: schakelklassen, gewichtenregeling, pilots taalbeleid onderwijsachterstanden en dyslexiebeleid. Voor het v(mbo) is het *Raamwerk Nederlands* in 2008 aangevuld met een beschrijvingskader voor leerlingen die nog onder het laagste niveau functioneren en met een taalportfolio dat de ontwikkeling van doorlopende taalleerlijnen in het beroepsonderwijs ondersteunt. Op korte termijn is de ontwikkeling van een digitale portfolioversie voorzien. Docenten kunnen voor kennisdeling en kennisontwikkeling terecht op de website van het Platform Taalbeleid mbo. Om docenten te helpen hun vaardigheid in het ondersteunen van leerlingen met een lage taalvaardigheid te versterken, wordt jaarlijks een achttal trainingen competentiegericht onderwijs verzorgd. Op 1 augustus 2010 moeten alle opleidingen in het mbo op basis van de competentiegerichte kwalificatiestructuur ingericht zijn.

Om te voorkomen dat leerlingen moeilijk meekomen in het onderwijs of later zelfs uitvallen vanwege een beperkte leesvaardigheid, zijn er voor verschillende groepen specifieke leesbevorderingsprojecten ontwikkeld, te beginnen bij jonge kinderen en vmbo-leerlingen, maar ook voor volwassenen en nieuwkomers. Daarnaast wordt er in steeds meer bibliotheken een 'makkelijk lezen'-plein voor laaggeletterden ingericht. Medewerkers van bibliotheken kunnen voor informatie over laaggeletterdheid te rade gaan op een speciaal voor hen ontwikkelde site. Op deze manier dragen ook bibliotheken bij aan het voorkomen van laaggeletterdheid.

Er worden veel initiatieven ontplooid om laaggeletterdheid te voorkomen. De resultaten van het ALL-onderzoek (Adult Literacy and Life Skills) waarmee het PISA-niveau dat in de eerste mijlpaal wordt beschreven wordt gemeten, worden in de loop van 2009 verwacht.

Gaat het om het *vermindere*n van het huidige aantal laaggeletterde volwassenen, dan is het *Aanvalsplan* tegelijkertijd op verschillende fronten actief: bij bedrijven, gemeenten en provincies, en bij instellingen die cursussen lezen en schrijven aanbieden (met name roc's).

Bij bedrijven werden in 2008 tal van activiteiten ondernomen, in de eerste plaats om werkgevers bewust te maken van het probleem van laaggeletterdheid, en vervolgens om ze te stimuleren dat probleem aan te pakken en ze daarbij te ondersteunen. Aan de hand van het informatiepakket *Taalkracht voor bedrijven* werden 20 workshops georganiseerd voor zowel individuele bedrijven als brancheorganisaties. Omdat vooral de brancheaanpak succesvol is, is besloten daar in 2009 mee door te gaan. Ook zijn er goede ervaringen opgedaan met ondersteuning van regionale arrangementen, waarbij initiatieven voor laaggeletterden tegelijkertijd vanuit de gemeente en vanuit het bedrijfsleven worden ondersteund. In 2007 is met Stichting van de Arbeid het streven afgesproken om in 2011 het aantal laaggeletterden in het bedrijfsleven met 30% (126.000 werknemers) terug te dringen. De monitor van de STAR, die in de tweede helft van 2009 uitkomt, zal duidelijkheid verschaffen over de mate waarin werkgevers inmiddels een bijdrage aan de bestrijding van laaggeletterdheid hebben geleverd en wat de stand van zaken is met betrekking tot het bereiken van de tweede mijlpaal: toename van het aantal werkgevers dat actief bijdraagt aan de bestrijding van laaggeletterdheid met 50 tot 100 procent.

Vanaf de start van het *Aanvalsplan* worden gemeenten en provincies bij de aanpak van laaggeletterdheid betrokken. Het blijkt dat er veel tijd nodig is om deze aanpak binnen gemeenten een structurele plek te geven. Niettemin beschikken 46 gemeenten inmiddels over een gemeentelijk actie- of aanvalsplan, terwijl het aantal gemeenten waar een begin gemaakt is met de aanpak van laaggeletterdheid tegen de 200 loopt. Op provinciaal niveau is in zes provincies een aanvalsplan vastgesteld of is daartoe opdracht gegeven. In de andere provincies is, op een enkele na, een begin gemaakt met de aanpak van laaggeletterdheid. Het ligt in de lijn der verwachting dat de derde mijlpaal betreffende de totstandkoming van negen provinciale aanvalsplannen en van een aanzienlijk aantal gemeentelijk aanvalsplannen in 2010 dan ook gehaald zal worden.

In gemeenten die structureel campagne voeren is sprake van een duidelijke toename in het aantal cursisten dat deelneemt aan lees- en schrijfcursussen. Een concretere actiegerichte aanpak zou het bereiken van de vierde mijlpaal om in 2010 in een meerderheid van de gemeenten lokale en regionale leesbevorderingsplannen uit te voeren kunnen helpen realiseren, te weten de uitvoering van lokale en regionale leesbevorderingsprojecten in een meerderheid van de gemeenten. Vooralsnog is het moeilijk aan te geven in hoeveel en in welke gemeenten leesbevordering specifiek in het actieplan is opgenomen. Bekend is wel dat het *Noordelijk Aanvalsplan* in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe gemeentelijke netwerken leesbevordering heeft opgeleverd, dat deze aanpak wordt overgenomen door Limburg, Noord-Brabant en Zeeland, en dat ook Noord- en Zuid-Holland op dit punt actief zijn. In deze provinciale aanvalsplannen vormen de leesbevorderingsprojecten een onderdeel. Dit houdt in dat de vierde mijlpaal gekoppeld is aan de derde mijlpaal. Aangezien men betreffende de derde mijlpaal op koers ligt, kan er van uit worden gegaan dat dit ook voor de vierde mijlpaal geldt.

Om laaggeletterden te motiveren om iets aan hun lees- en schrijfvaardigheid te doen is de multimediaserie *Lees en Schrijf!* ontwikkeld, waarvan het eerste deel in 2007 en het tweede in 2008 op alle regionale zenders is uitgezonden. De serie mag zich in een grote belangstelling verheugen: in totaal werden van het eerste werkboek ruim 40.000 exemplaren besteld en van het tweede bijna 20.000. De oefenwebsite werd in 2007 ruim 18.000 keer bezocht en in 2008 meer dan 40.000 keer. Uit een effectonderzoek naar het programma kwam naar voren dat met de uitzending van de series in 2008 zo'n 15.000 mensen zijn bereikt, van wie bij 93% het vertrouwen in de lees- en schrijfvaardigheid is toegenomen. Bijna de helft van de geïnteresseerden volgde al een lees- en schrijfcursus, ruim een kwart had in het verleden zo'n cursus gevolgd en bijna een kwart (3650 personen) nog niet eerder. Van deze laatste groep zeiden zo'n 2000 personen te overwegen om zich voor een cursus aan te melden. Onder hen hebben bijna 500 personen inmiddels die stap daadwerkelijk gezet. Het succes van de *Lees en Schrijf!*-series laat zien dat het mogelijk is een grote groep individuele leerders te bereiken die bereid zijn hun vaardigheden te verbeteren buiten een formele onderwijssituatie om. Dit is een ontwikkeling die perspectief biedt voor andere programma's en (moeilijk bereikbare) doelgroepen.

Wil het aantal cursisten dat deelneemt aan het lees- en schrijfonderwijs tussen 2006 en 2010 verdubbelen, dan moeten in 2010 zo'n 12.500 laaggeletterden aan een dergelijke cursus deelnemen. Nadat tussen 2006 en 2007 al een aanzienlijke toename van het aantal cursisten kon worden geconstateerd, is de deelname daarna nog sterker gestegen, tot een totaal van 12.048 cursisten in 2008. Het streefcijfer van 12.500, zoals dat in de vijfde mijlpaal is genoemd, is daarmee nagenoeg bereikt.

Het is waarschijnlijk dat de toename van het aantal cursisten het resultaat is van verschillende factoren, waaronder het effect van voorlichtingscampagnes, aandacht voor laaggeletterdheid in de media, aansporing van familie en vrienden. Daarnaast spelen werkgevers een belangrijke rol: ongeveer de helft van de deelnemers aan cursussen lezen en schrijven komen uit het bedrijfsleven. Ook roc's krijgen van gemeenten steeds vaker ruimte om wervingsactiviteiten te ontplooiën, waardoor zij deze structureel in hun beleid opnemen. De inspanningen om laaggeletterden via de media, werkgevers of hun sociale omgeving direct aan te spreken lijken wat dat betreft hun vruchten af te werpen. Niettemin blijft het lastig om via gemeenten, bedrijven en maatschappelijke organisaties cursisten te werven. Om dat te faciliteren biedt het programma *Taalkracht* ondersteuning. Inmiddels zijn er uiteenlopende varianten verschenen: voor bedrijven, gemeenten, roc's, consultatiebureaus en bibliotheken. Een andere belangrijke schakel vormen mensen die zelf in het verleden met lees- en schrijfproblemen hebben geworsteld en nu een ambassadeursrol op zich kunnen nemen om lotgenoten te motiveren en aan te sporen een cursus te volgen. Verder komen veel nieuwe cursisten binnen via de Nationale Bellijn, vooral ten tijde van mediacampagnes als Leer Lezen en Schrijven of rondom de Week van de Alfabetisering.

Het taboe op laaggeletterdheid kan alleen worden doorbroken door gerichte en consistente communicatie naar een breed publiek toe. Media-aandacht blijft daarom essentieel. De Week van de Alfabetisering vervult daarin een belangrijke functie. In deze week wordt op alle mogelijke manieren aandacht voor het probleem gevraagd om zo de aanpak van laaggeletterdheid in wijde kring bekend te maken. Hoogtepunt is de jaarlijkse Dag van de Alfabetisering, waarop traditiegetrouw de Nationale Alfabetiseringsprijzen worden uitgereikt. Ondanks een voortdurende stroom aan informatie en publiciteit omtrent laaggeletterdheid

blijkt uit onderzoek naar de bekendheid van laaggeletterdheid bij het grote publiek dat het effect van de berichtgeving over laaggeletterdheid en campagnes nog niet op langere termijn beklijft. Het is daarom belangrijk om aandacht aan laaggeletterdheid te blijven schenken.

Concluderend stellen we vast dat we op tweedeerde van de uitvoeringsperiode van het *Aanvalsplan* op de goede weg zijn om de voor 2010 vastgestelde mijlpalen te bereiken. Enkele voorbeelden van succesvolle initiatieven die de afgelopen jaren zijn ondernomen in de strijd tegen laaggeletterdheid zijn: er lopen veelbelovende leesbevorderingsprojecten die gericht zijn op uiteenlopende doelgroepen. Er is grote belangstelling voor de *Lees en Schrijf!*-series. Regelmatig worden publiciteitsacties uitgevoerd en worden voorlichtingscampagnes georganiseerd. Er is een goedbezochte website die mensen informeert over en bewustmaakt van het probleem van laaggeletterdheid. Het zijn initiatieven die laaggeletterden stimuleren er wat aan te doen. Tegelijkertijd zal er de komende tijd ook nog heel wat werk moeten worden verzet om alle voorgenomen doelen te behalen. Ook hiervan een paar voorbeelden: ondanks alle media-aandacht is de kennis van de gemiddelde Nederlander omtrent laaggeletterdheid nog niet substantieel toegenomen; de kaart van Nederland op taalkrachtvoorgemeenten.nl bevat nog heel wat rode (lees: inactieve) gemeenten; en aan competentieontwikkeling van docenten (in het (v)mbo) zal ook nog het nodige moeten worden gedaan.

Concentreren we ons op de voor 2010 geformuleerde mijlpalen, dan lijkt één doelstelling al (bijna) verwezenlijkt: in 2008 nemen al meer dan 12.000 deel aan een cursus lezen en schrijven op een roc. Ook de totstandkoming van negen provinciale aanvalsplannen en van een aanzienlijk aantal gemeentelijke aanvalsplannen lijkt haalbaar, al zal dat voor veel gemeenten en provincies betekenen dat ze hun hun actie- en aanvalsplannen nader moeten concretiseren, zodat de resultaten van hun aanpak zichtbaar worden. De doelstelling betreffende het PISA-leesnivea ligt in feite buiten de invloedssfeer van het *Aanvalsplan*, maar duidelijk is dat daar in het initiële onderwijs hard aan wordt gewerkt. Het PISA-onderzoek in 2009 zal moeten uitwijzen hoe ver we zijn bij het bereiken van dat doel. Voor andere doelstellingen moet nog een slag worden gemaakt of is het (nog) niet duidelijk hoe het daarmee is gesteld. Dat geldt bijvoorbeeld voor het aantal werkgevers dat een actieve bijdrage levert aan de bestrijding van

laaggeletterdheid. De monitor van de STAR die in de loop van 2009 verschijnt, zal daar opheldering over kunnen verschaffen.

Samenvattend laat deze voortgangsrapportage zien dat er door alle betrokken partijen op verschillende niveaus en in uiteenlopende contexten het afgelopen jaar flink is gewerkt aan de realisering van de gestelde doelen. Op sommige punten zijn we al heel dichtbij de in het *Aanvalsplan* geformuleerde mijlpalen. Elders blijkt dat er meer tijd nodig is dan verwacht om de aanpak van laaggeletterdheid een structurele plek te geven. Al met al bieden deze resultaten een goede basis om het volgende projectjaar vol vertrouwen in te gaan.

Bos, I., R. van Eck & P. Litjens (2008). *Parels van geletterdheid 2008. Goede voorbeelden uit de praktijk*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Heuts, P. (2009). *Monitor Lees en Schrijf! 2008*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Houtkoop, W. (2007). *Voortgangsrapportage Aanvalsplan Laaggeletterdheid over het jaar 2006*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Houtkoop, W. (2008). *Voortgangsrapportage Aanvalsplan Laaggeletterdheid over het jaar 2007*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Lam, J.F. (2009). *Hoe bekend zijn wij met laaggeletterdheid? Landelijk onderzoek naar het bewustzijn bij volwassenen van laaggeletterdheid in onze samenleving 2008*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Neuvel, J., P. Litjens, A. Groot, E. Langens, M. Meziani & M. Verspiek (2009). *Monitor deelname aan het lees- en schrijfonderwijs door laaggeletterden 2008*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

Litjens, P. & C. van der Pol (2009). *Aanvalsplan Laaggeletterdheid. Bronnenboek ten behoeve van de Voortgangsrapportage 2008*. 's-Hertogenbosch: CINOP.

